

Համարը N 1694-Ն
Տիպը Որոշում
Սկզբնաղբյուրը ՀՀՊՏ 2013.02.20/10(950)
Հոդ.99

Ընդունող մարմինը ՀՀ կառավարություն
Ստորագրող մարմինը ՀՀ Վարչապետ
Վավերացնող մարմինը
Ուժի մեջ մտնելու ամսաթիվը 21.02.2013

Տեսակը Մայր
Կարգավիճակը Գործում է
Ընդունման վայրը Երևան

Ընդունման ամսաթիվը 27.12.2012
Ստորագրման ամսաթիվը 14.02.2013
Վավերացման ամսաթիվը
Ուժը կորցնելու ամսաթիվը

**Կայքեր այլ փաստաթղթերի հետ
Փոփոխողներ և ինկորպորացիաներ**

ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄԸ ՀՀ-ՈՒՄ ԵՐԵՒԱՅԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ 2013-2016 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ ԵՎ ԵՐԵՒԱՅԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ 2013-2016 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԻ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՒՅՑԸ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ԵՎ ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ 2003 ԹՎԱԿԱՆԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 18-Ի N 1745-Ն ՈՐՈՇՈՒՄՆ ՈՒՇԸ ԿՈՐՑՐԱԾ ՃԱՆԱՉԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

27 դեկտեմբերի 2012 թվականի N 1694-Ն

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ 2013-2016 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ ԵՎ ԵՐԵՒԱՅԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ 2013-2016 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԻ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՒՅՑԸ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԹՎԱԿԱՆԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 18-Ի N 1745-Ն ՈՐՈՇՈՒՄՆ ՈՒՇԸ ԿՈՐՑՐԱԾ ՃԱՆԱՉԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Համաձայն Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2012 թվականի օգոստոսի 9-ի N 1055-Ն որոշման N 2 հավելվածի 1-ին կետի` Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը **որոշում է`**

1. Հաստատել`
  - 1) Հայաստանի Հանրապետությունում երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2013-2016 թվականների ռազմավարական մասնաձևի N 1 հավելվածի.
  - 2) Երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2013-2016 թվականների ռազմավարական ծրագրի միջոցառումների ժամանակացույցի N 2 հավելվածի:
2. Ուժը կորցրած ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2003 թվականի դեկտեմբերի 18-ի «Հայաստանի Հանրապետությունում երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2004-2015 թվականների ազգային ծրագիրը հաստատելու մասին» որոշումը:
3. Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության կրթության և գիտության նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության մշակույթի նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանն առընթեր Հայաստանի Հանրապետության ստատիստիկականության պետին, Հայաստանի Հանրապետության տարածքային կառավարման նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարին, Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության հարցերի նախարարին` Հայաստանի Հանրապետությունում երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2013-2016 թվականների ռազմավարական ծրագիրն իրականացնելու համար անհրաժեշտ միջոցները Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեում նախատեսելու հնարավորության հարցը քննարկել տվյալ տարվա բյուջեի կազմավորման գործընթացով նախատեսված միջոցներում` Հայաստանի Հանրապետության ֆինանսների նախարարություն ներկայացված բյուջետային հայտի առկայությունը քննարկելու:
4. Երեխաների իրավունքների պաշտպանության ոլորտում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության լիազորված պետական մարմնի ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությանը:

5. Սույն որոշումն ուժի մեջ է մտնում պաշտոնական հրապարակմանը հաջորդող օրվանից:

**Հայաստանի Հանրապետության
վարչապետ**

S.

2013 թ. փետրվարի 14
Երևան

Հավելված N 1
ՀՀ կառավարության 2012 թվականի
դեկտեմբերի 27-ի N 1694-Ն որոշման

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԵՐԵՒԱՅԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ 2013-2016 ԹՎԱԿԱՆԱՆԻ
ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ**

I. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

1. Երկրի ապագայի և ազգային անվտանգությունը, ինչպես նաև միջազգային փաստաթղթերով ընդունված պարտականությունները, ստանալով իրականացման անհրաժեշտությունը պահանջում են վարել երեխաների շահերին նպատակաուղղված պետական քաղաքականություն, քանի որ երեխաների հիմնական պահանջունքների բավարարումն ամենաշահավետ երկարաժամկետ կարգադրումն է, որը կարող են կատարել հասարակությունը և պետությունը:
2. Մեր երկրում երեխաների նկատմամբ պետական քաղաքականությունն ունի բավականին խոր արմատներ և երկարատև ստույգություն: Վերջին տարիներին պետական մարմինների կողմից ձեռնարկվում են կոնկրետ միջոցառումներ, երկրում ձևավորվում են երեխաների պետական քաղաքականության սկզբունքներ՝ սոցիալական պետության սկզբունքներին համապատասխան: Երեխաների ստանդարտների պայմանների ապահովման համար ընդունվել է իրավական ակտերի ամբողջ մի շարք, կատարելագործվել են սպասարկման պայմանները, մշակվում և իրականացվում են նպատակային ծրագրեր:
3. Անկախացումից հետո ընդունված առաջին ռազմավարական ծրագիրը, որը նախանշեց երեխաների նկատմամբ պետական քաղաքականության հիմնական ուղղությունները, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2003 թվականի դեկտեմբերի 27-ի N 1694-Ն որոշմամբ ընդունված Երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2004-2015 թթ. ազգային ծրագիրն էր: Այն համապարփակ և ամրագրված էր, որը ներառում էր երեխաների հանդեպ տարբեր բնագավառներում իրականացվող քաղաքականությունը և մեծ շահերի միջոցով ի կատար են ածվել երեխաների հանդեպ ստանձնած միջազգային պարտավորությունները, մշակվել և իրականացվել են նպատակային ծրագրեր՝ պետական կառույցների և ոչ պետական կազմակերպությունների համար: Երեխաների իրավունքների պաշտպանության ոլորտում իրականացվել են մի շարք բարեփոխումներ, որոնք վերաբերում են սոցիալական, առողջապահական, մշակութային իրավունքներին: Հանրապետությունում ստեղծվել է երեխաների իրավունքների պաշտպանության եռաստիճանակարգ, որն ապահովում է երեխաների իրավունքների պաշտպանության համակարգված մոտեցում՝ համայնքային, մարզային, ազգային մակարդակներում:
4. Հայաստանի Հանրապետությունը, միանալով Եվրոպական ինտեգրման գործընթացին, ձգտում է Եվրոպական արժեքների և ստանդարտների համարժեքներին հասնելու իրավունքների պաշտպանության սկզբունքներին և ուղղված են առողջ սոցիալական հասարակության գաղափարի ամրապնդմանը: Երեխաների պաշտպանության գարգացման հիմքում ընկած է ընտանիքի ամրապնդման գաղափարախոսությունը: Հանրապետության ամրապնդմանը և միջազգային ծրագրով ամրագրված քաղաքականության հիմնական ուղղությունները և նպատակները:

II. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆՊԱՏԱԿԸ ԵՎ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

5. Հայաստանի Հանրապետությունում երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2013-2016 թվականների ռազմավարական մոտեցումն անկախ նպատակը երեխայի բարեկեցիկ կյանքն ընտանիքում և հասարակության մեջ ապահովելն է:
6. Ռազմավարական ծրագրի հիմնական միջոցառումները ներառում են հետևյալ ոլորտները՝
  - 1) սոցիալական պաշտպանություն.
  - 2) առողջապահություն.
  - 3) կրթություն.
  - 4) մշակույթ.
  - 5) իրավախախտում կատարած անչափահասների իրավական պաշտպանությունը

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի

ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

III. ՆԵՐՎԱ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՀԱՄԱՌՈՏ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

7. Հայաստանի Հանրապետությունում երեխաների սոցիալական պաշտպանության ոլորտի հիմնական նպատակը երեխաների սոցիալական պաշտպանությունն ու հասարակության մեջ նրանց ինտեգրումն է, կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխաների և նրանցից անփութների փրկումն է:

8. Վերլուծելով ոլորտի երկու հիմնական ռազմավարական ծրագրերը՝ Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից հաստատված՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2003 թ. դեկտեմբերի 18-ի «Հայաստանի Հանրապետությունում երեխաների պաշտպանության 2004-2015 թթ. ազգային ծրագիրը հաստատելու մասին» N 1745-Ն և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից 2006 թվականի հունվարի 12-ի Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշումը «Կյանքի դժվարին իրավիճակներում գտնվող երեխաների սոցիալական պաշտպանության բարեփոխումների 2006-2010 թթ. ռազմավարությունը և Երեխաների Վանաձորի մանկատան, Վանաձորի N 2, Վանաձորի N 3, Ստեփանավանի N 1 և Սպիտակի «Որբ, ծնողական խնամքից զրկված երեխաների պաշտպանության մասին» N 1 հատուկ հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների բեռնաթափման և մանկապարտեզների փոքր ծախսերի հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2004 թվականի հունիսի 1-ի որոշումն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին N 206-Ն որոշումներով հաստատված ծրագրերը, հարկ է նշել, որ կյանքի են կոչվում երեխաների և նրանցից անփութների լուծման քաղաքականության հիմնական ուղղությունները՝ երեխաների իրավունքների պաշտպանության միասնական արժեքների ստեղծումը, մանկատներում երեխաների թվի նվազեցումը և հաստատություններ երեխաների հոսքի կանխարգելումը, նրանցից անփութների խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատությունների բարելավման գործընթացը:

9. Երեխայի իրավունքների և շահերի պաշտպանության միասնական պետական քաղաքականության իրականացման և մեղմացման առումով կարևորագույն ձեռքբերում է ինստիտուցիոնալ նոր կառույցի՝ երեխաների պաշտպանության եռաստիճանական կառուցման ստեղծումը:

10. Երեխաների պաշտպանության եռաստիճան համակարգի կարևորագույն բաղադրիչն է համայնքային մակարդակում գործող մանկապարտեզների և հոգաբարձության մարմինը: Խնամակալության և հոգաբարձության մարմինը համայնքում ձևավորում է մանկապարտեզների և հոգաբարձության հանձնաժողով, որը գործում է հասարակական հիմունքներով:

11. Խնամակալության և հոգաբարձության մարմնի գործունեության առավելություններն են՝
1) երեխաների և նրանց ընտանիքների իրավունքների պաշտպանության առաջնային պատասխանատուն համայնքի ղեկավարի և նրանցից անփութների տեղեկացված է համայնքի բնակչության խնդիրներին.

2) խնամակալության և հոգաբարձության մարմինը հնարավորություն ունի առավել արագ արձագանքել կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխաների և նրանց ընտանիքների խնդիրներին.

3) խնամակալության և հոգաբարձության հանձնաժողովներում կարող են համայնքից ընդգրկվել մասնագետներ և անհատներ, որոնք ավել արդյունավետ կարող են աջակցել կյանքի դժվարին իրավիճակներում հայտնված երեխաներին և նրանց ընտանիքներին
4) համայնքային մակարդակում գործող այս ինստիտուտը կարող է ամուր հենարան և ռեսուրս հանդիսանալ երեխաների պաշտպանության համակարգի մարզային և ազգային մակարդակներում գործող կառույցների համար՝ երեխաների պաշտպանության միասնական քաղաքականությունն ու ծրագրերը համայնքներում արդյունավետ իրականացնելու համար:

12. Խնամակալության և հոգաբարձության մարմնի գործունեության առկա խոչընդոտներն են՝
1) համայնքի ղեկավարի գործառույթները շատ են և որոշ դեպքերում ծանրաբեռնվածության պատճառով երեխաների պաշտպանության հարցերն արդյունավետ կերպով չեն կազմակերպվում.

2) խնամակալության և հոգաբարձության հանձնաժողովների հասարակական հիմունքներով գործունեությունը միշտ չէ, որ արդյունավետ է.

3) որոշ համայնքներում, հատկապես մարզկենտրոններից հեռու և փոքր համայնքներում, խնամակալության և հոգաբարձության հանձնաժողովները՝ չունենալով համապատասխան միջոցներ, լիարժեք չեն իրականացնում իրենց գործառույթները.

4) համայնքի ղեկավարը միշտ չէ, որ իրազեկված է երեխայի պաշտպանության ուղղված իրականացվող քաղաքականության մասին: Համայնքներում երեխաների պաշտպանության հարցերով զբաղվող մասնագետի ներդրման գաղափարն արդեն մի քանի տարի քննարկվում է կառավարության համապատասխան մարմինների, տեղական և միջազգային կազմակերպությունների շրջանում:

14. Հաշվի առնելով խնդրի կարևորությունը, որպես իրատեսական և արդյունավետ լուծում, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից հաստատված ծրագրերի և սոցիալական հարցերի նախարարությունն առաջարկություն է ներկայացրել Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն՝ համայնքներում երեխաների պաշտպանության գործառույթները համայնքային ծառայողներին վերապահելու և նրանցից անփութների փրկումն է: Սյո համայնքային ծառայողի պաշտոնի անձնագրում ներառվեն հետևյալ հիմնական գործառույթները՝ կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխաների և ընտանիքների փրկումն է, սոցիալ-հոգեբանական աջակցության տրամադրում, հայտնաբերված դեպքերի ուղղորդում համայնքի, խնամակալության և հոգաբարձության մարմնին, համագործակցություն համայնքի հանրակրթական և սոցիալական պաշտպանության պետական կառույցների հետ:

15. Համայնքային ծառայողի պաշտոնի անձնագրում երեխաների պաշտպանության գործառույթների ներդրմամբ առաջացրած անսակառույց ծախսերի հաշվարկը կարելի է կատարել նշված գործառույթներով՝ համայնքային ծառայողի միջին ծանրաբեռնվածությամբ համադրելով միջին աշխատավարձի հետ: Մասնավորապես, երեխաների պաշտպանության գործառույթներով ներառվածությունը համայնքային ծառայողի ընդհանուր ծանրաբեռնվածության մեկ քառորդը կազմելու դեպքում ֆինանսական ծախսերը հաշվարկելով:

16. Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որդեգրած քաղաքականության հիմնական գաղափարախոսությունը է պահպանելու և ներդրում ու դաստիարակությունն ընտանիքում ապահովելն է՝ մանկատներում և երեխաների խնամքի և պաշտպանության գիշերաստատություններում երեխաների թվի նվազեցման և այդ հաստատություններ երեխաների հոսքի կանխարգելման միջոցով:

17. Երեխայի ընտանիքում ապրելու իրավունքի ապահովման, հաստատություններ երեխաների հոսքի կանխարգելման նպատակով հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության համակարգում ստեղծվել է երեխաների պաշտպանության 8 գիշերօթիկ հաստատություն, երեխաների ցերեկային խնամքի 2 կենտրոն՝ Երևանում և Գյումրիում: «Հուլիսի մոտոր» հասարակական կազմակերպության հետ համաֆինանսավորմամբ գործում է չորս ցերեկային կենտրոն՝ Տավուշի մարզի լիջան, Իջևան, Նոյեմբերյան և Բերդ քաղաքներում: Այլ հասարակական կազմակերպությունների կողմից ևս ստեղծվել է երեխաների ցերեկային կենտրոն, որոնք գործում են հանրապետության տարբեր մարզերում:

18. Երեխաների կենսաբանական ընտանիք վերադարձնելու և խնամատար ընտանիք տեղավորելու նպատակով 2006 թվականին հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեի միջոցներով իրականացվում են «Հայաստանի Հանրապետության երեխաների քաղաքացիական պաշտպանության և պաշտպանություն իրականացնող հաստատություններում խնամվող երեխաներին ընտանիքներ վերադարձնելու նպատակով» ծառայություններ (բեռնաթափում և կանխարգելում) ծրագիրը և 2008 թվականից «Խնամատար ընտանիքի ինստիտուտի ներդրումը» ծրագիրը:

19. Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2011 թվականի գործունեության միջոցառումների գերակա խնդիր է հանրային կառույցների բեռնաթափումը:

20. Ներկայումս պետական 7 մանկատանը խնամվում է 757 երեխա, այդ թվում՝ 514-ը ծանր սահմանափակ կարողություններ ունեցող մանկատանական նյարդային համակարգի օրգանական ու ֆունկցիոնալ ախտահարումներով, բնածին և ձեռքբերված ֆիզիկական և հոգեբանական տեսակի մանկատանը և 25-ը՝ «Միսիոներների բարեգործական» մասնագիտացված մանկատանը:

21. Բարեփոխումների արդյունքում պետական մանկատների թիվը կրճատվել է 2-ով՝ Գյումրու «Ֆրիտյոֆ Նանսենի անվան մանկատան» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունը վերակազմակերպվել է «Գյումրու Ֆրիտյոֆ Նանսենի անվան երեխաների և պաշտպանության N 2 գիշերօթիկ հաստատության», իսկ «Երևանի «Զատիկ» մանկատան» պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունը մինչև 2013 թվականը կվերակազմակերպվի երեխաների աջակցության կենտրոնի:

22. Ներկայումս կարևորագույն խնդիր է հատուկ հանրակրթական ուսումնական հաստատություններում սովորող երեխաների սոցիալական պաշտպանության բարելավումը և հաստատությունների միասնական կառավարումը:

23. Երեխաների սոցիալական պաշտպանության խնդիրների լուծման համար խոչընդոտ է հանդիսանում նաև համալիր սոցիալական ծառայությունների բացակայությունը: Այս ուղղությամբ ձեռնարկվում են համապատասխան քայլեր՝ առաջիկայում Հայաստանի Հանրապետության հանրապետությունում նախատեսվում է ներդնել ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգ: Այն ենթադրում է նոր ծառայությունների մատուցում, շահառուի սոցիալական վիճակի վրա ներազդելու սկզբունքորեն նոր մեթոդների և մեխանիզմների ներդրումը:

24. Ինտեգրված սոցիալական ծառայությունների համակարգի ներդրման շրջանակներում կվերափոխվեն նաև սոցիալական ծառայությունների բովանդակությունը, ինչպես նաև սոցիալական աշխատողի տեղն ու դերը սոցիալական ծառայությունների մատուցման գործում: Այն կնպաստի նաև երեխաների իրավունքների պաշտպանության եռաստիճան համակարգի հզորացմանը:

IV. ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՆԵՐԸ

25. Կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխաների պաշտպանության ոլորտի հիմնախնդիրները՝

- 1) առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաների խնդիրներն են՝
ա. առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաների սոցիալական դժվարությունների առաջացման կանխարգելումը,
բ. առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաների ինտեգրումը հասարակություն.
- 2) հաշմանդամություն ունեցող երեխաների խնդիրներն են՝
ա. հաշմանդամություն ունեցող երեխաների համար հավասար պայմանների ստեղծմանն ու հավասար հնարավորություններ ստեղծելու ապահովմանն ուղղված միջոցառումների իրականացումը,
բ. հաշմանդամություն ունեցող երեխաների բժշկական և սոցիալական վերականգնման համար անհրաժեշտ միջոցառումների անցումը ապահովումը,
գ. հաշմանդամություն ունեցող երեխաներին հանրակրթական և հատուկ հանրակրթական ուսումնական հաստատություններում ուղղակի ընդգրկելը,
դ. հաշմանդամություն ունեցող երեխաների տնային ուսուցման կազմակերպման ապահովումը.

3) բոնության (անտեսման) և թրաֆիքինգի ենթարկված երեխաների խնդիրներն են՝
ա. երեխայի հանդեպ բոնության (անտեսման) երևույթի դեմ պայքարի և գնահատման չափանիշների սահմանումը,
բ. երեխայի հանդեպ բոնության երևույթի տեղեկատվության, վիճակագրական տվյալների հավաքագրումը,
գ. բոնության ենթարկված երեխաների համար վերականգնողական ծառայությունների ստեղծումը,
դ. ընտանիքում երեխայի բոնության և անտեսման երևույթի կանխարգելմանը. բոնության ենթարկված երեխայի սոցիալական
ռականգնմանն ուղղված սոցիալական աջակցության համակարգի ստեղծումը.

4) աշխատող երեխաների խնդիրներն են՝
ա. աշխատող երեխաների մասին տեղեկատվության, վիճակագրական տվյալների հավաքագրումը,
բ. աշխատող երեխաների իրավունքների իրազեկվածության բացակայությունը,
գ. երեխաների աշխատանքի վերահսկման մեխանիզմների բացակայությունը.

5) երեխաներին ուղղված ծառայությունների խնդիրներն են՝
ա. համայնքում երեխաների հիմնախնդիրներով զբաղվող մասնագետի բացակայությունը,
բ. համայնքներում և մարզերում երեխաներին՝ ըստ նրանց կարիքների, ուղղված ծառայությունների անբավարարությունը,
գ. համայնքներում և մարզերում երեխաներին ուղղված ծառայությունների մոնիթորինգի բացակայությունը:

V. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿԸ

26. Հայաստանի Հանրապետությունում երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2013-2016 թվականների ռազմավարական
սոցիալական ոլորտի հիմնական նպատակը երեխաների սոցիալական պաշտպանությունն ու հասարակության մեջ նրանց ինտեգրացումն է:

VI. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ

27. Ծրագրի ընդհանուր նպատակներն են՝
1) կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխաների սոցիալական պաշտպանությունը.
2) երեխաների պաշտպանության համակարգի զարգացումը.
3) երեխաների պաշտպանության համակարգի մոնիթորինգը և համակարգումը.
4) հասարակության իրազեկումը երեխաների իրավունքների պաշտպանության մասին:

VII. ԱԿՆԿԱԿՈՂ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

28. Ծրագրի ակնկալվող արդյունքներն են՝
1) կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխաների խնամքն ընտանիքում.
2) հաստատություններում խնամքի և պաշտպանության բարելավված որակ.
3) բոնության ենթարկված երեխաների պաշտպանության սահմանված մեխանիզմներ.
4) աշխատող երեխաների իրավունքները պաշտպանված են.
5) երեխաների ոլորտում օրենսդրական փոփոխություններ.
6) երեխաների իրավունքների պաշտպանության եռաստիճան համակարգի գործունեությունը բարելավված և համակարգված.
7) երեխային և նրա ընտանիքին ուղղված մասնագիտական ծառայությունները ստեղծված են.
8) հասարակությունը ներգրավված է և աջակցում է երեխաների պաշտպանության քաղաքականության իրականացմանը:

VIII. ՌԱԶՄՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

29. Միջոցառումներն են՝
1) Հայաստանի Հանրապետության կառավարության «Պետական աջակցություն մանկատան շրջանավարտներին ծրագիրը
ստատեղու մասին» որոշման նախագծի ներկայացում Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն (ծրագիրն ուղղված
մանկատան 14-18 տարեկան սաների ինքնուրույն կյանքի հմտությունների ձեռքբերմանը՝ կեսճանապարհային միջոցառումներ
մանկատան շրջանավարտները կստանան բազմամասնագիտական աջակցություն հասարակությանն ինտեգրվելու նպատակով
2) խնամք և պաշտպանություն իրականացնող շուրջօրյա հաստատություններում խնամվող երեխաների թվի կրճատման և
ստատություններ՝ երեխաների մուտքի կանխարգելման ծրագրի մշակում և ներկայացում Հայաստանի Հանրապետության
կառավարություն: Միջոցառումը ենթադրում է Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեի Հայաստանի Հանրապետության
երեխաների շուրջօրյա խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատություններում խնամվող երեխաներին ընտանիքն
որդարձնելու ծառայություններ (բեռնաթափում)» ծրագրի ընդլայնումը՝ ընդգրկելով այն ևս Հայաստանի Հանրապետության
պաշտպանությունը.
3) խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատությունների սոցիալական նվազագույն չափորոշիչների կիրառում:
Միջոցառումը նախատեսում է իրականացնել համապատասխան քայլեր՝ սոցիալական նվազագույն չափորոշիչները երեխաներ

բջջորյա խնամք իրականացնող բոլոր հաստատություններում կիրառելու նպատակով.

4) հաստատությունների շենքային պայմանների հարմարեցում երեխաների, այդ թվում՝ մասնագիտացված հաստատություններում շմանդամություն ունեցող երեխաների, անհատական կարիքներին.

5) մասնագիտացված մանկատների մասնագետների հատուկ մանկավարժության և արդի մեթոդաբանության վերաբերյալ որակյա տրաստման դասընթացների շարունակականության ապահովում.

6) հատուկ կարիքներ ունեցող երեխաների համար հատուկ ուսումնական հաստատություններում միասնական կառավարող սիստեմային պաշտպանությանն ուղղված միջոցառումների իրականացում.

7) հաստատությունների անձնակազմի վերապատրաստումների շարունակականության ապահովում.

8) երեխայի հանդեպ բռնության երևույթի դեմ պայքարի հայեցակարգի և միջոցառումների ծրագրի մշակում և ներկայացում յայտատանի Հանրապետության կառավարություն.

9) աշխատող երեխաների վերաբերյալ հետազոտության իրականացում, երեխաների աշխատանքի չարաշահման կանխարգելված առաջարկությունների ներկայացում Երեխաների պաշտպանության ազգային հանձնաժողովին.

10) «Հայաստանի Հանրապետության ընտանեկան օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի նախագծի ներկայացում Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն.

11) «Առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաների սոցիալական պաշտպանության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի նախագծի ներկայացում յայտատանի Հանրապետության կառավարություն.

12) հանրապետության բոլոր համայնքներում կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխաների հարցերով զբաղվող համայնքային ծառայողի պաշտոնի անձնագրի օրինակելի ձևի հաստատում.

13) համայնքներում երեխաների հարցերով զբաղվող մասնագետների վերապատրաստում.

14) համայնքներում սոցիալական աշխատանքի զարգացման մեխանիզմների մշակում.

15) համայնքներում կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխաների միասնական՝ «Մանուկ» տեղեկատվական համակարգի (երեխաների պաշտպանության համակարգի միասնական կառավարումը ապահովելու, ինչպես նաև կյանքի դժվարին իրավիճակներում հայտնված երեխաների վերաբերյալ համապարփակ տեղեկատվական համակարգ ունենալու նպատակով երեխաների պաշտպանության մարզային և ազգային մակարդակներում գործող տեղեկատվական համակարգն աստիճանաբար կներդրվի ներկայումս գործող համայնքներում: Համակարգի շահագործում, երեխայի վերականգնմանն ու զարգացմանն ուղղված ծրագրերի վարում կիրականացվեն համայնքներում).

16) երեխաների պաշտպանության եռաստիճան համակարգի բոլոր մակարդակների միջև համագործակցության մեխանիզմների մշակում (նախատեսվում է մշակել ուղեցույց, որտեղ կներկայացվեն եռաստիճան համակարգի բոլոր մակարդակների միջև համագործակցության մեխանիզմները հետևյալ հիմնական ուղղություններով՝ ծառայությունների տրամադրում կյանքի դժվարին իրավիճակներում հայտնված երեխաներին և նրանց ընտանիքներին, երեխաների պաշտպանության ոլորտի քաղաքականության կառավարման և մոնիթորինգ).

17) ինտեգրացված սոցիալական ծառայությունների համակարգի գործունեության արդյունքների հիման վրա ինտեգրացված սոցիալական ծառայությունների և երեխաների պաշտպանության համակարգի համագործակցության մեխանիզմների վերաբերյալ առաջարկությունների մշակում.

18) կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխաների համար ցերեկային կենտրոնների ստեղծում, ըստ մարզերի և Երևանի մարզի գնահատված կարիքների.

19) շուրջօրյա խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատությունների այլընտրանքային ծառայությունների իրականացման առաջարկությունների ներկայացում Հայաստանի Հանրապետության կառավարություն.

20) երեխաների պաշտպանության ոլորտի քաղաքականության իրազեկման աշխատանքների իրականացում (երեխաների պաշտպանության ոլորտում իրականացված բարեփոխումների նպատակները, նվաճումները, առկա խնդիրները հանրությանը ներկայացնելու նպատակով կմշակվի համապատասխան իրազեկման պլան):

Գ ԼՈՒԽ II.

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

IX. ՆԵՐԱՇՈՒԹՅՈՒՆ

30. Երեխաները յուրաքանչյուր հասարակության ապագան են: Նրանց առողջությունն ազգերի բարգավաճման հիմքն է: Լավ առողջական վիճակը, սկսած մանկան նախածննդյան շրջանից մինչև դեռահասություն, հասարակության տնտեսական և սոցիալական զարգացման գրավականն է:

31. Վերջին տասնամյակների ընթացքում երեխաների կեցությանը վերաբերող հարցերը մշտապես եղել են աշխարհի առաջատար երկրների և ուշադրության կենտրոնում: Եվ սա պատահական չէ: Հասարակության բարեկեցությունը պայմանավորված է մայր

երեսների առողջությամբ և բարեկեցությամբ: Ցավոք, իրական աշխարհում շատ մայրեր և երեխաներ են տառապում և մահանում արաքանյուր տարի: Տարեկան աշխարհում մահանում է շուրջ ութ միլիոն երեխա, այն թվում՝ յուրաքանչյուր ընդամենը աշխարհում մահանում է 12 երեխա մինչև 1 տարին բոլորելը, որից՝ 8-ը կյանքի առաջին ամսվա ընթացքում, 8 նորածին ծնվում է մահացած: Երեխաները, երբ այդ մահերի շուրջ 70 տոկոսը համարվում են կանխելի: Հաշվի առնելով նշվածը՝ ՄԱԿ-ի անդամ երկրների և զարգացող երկրների, միջազգային և դոնոր-կազմակերպությունների կողմից վերանայվեցին և մշակվեցին ռազմավարություններ՝ ուղղված երեխաների վիճակի բարելավմանը, մանկական մահացության կրճատմանը: Այսօր ամբողջ աշխարհը կոչվում է զարգամյակի նպատակների հաղթահարման, այդ թվում՝ մանկական մահացության իջեցման մարտահրավերին, ինչը ենթադրում է 5 թ. մինչև 5 տարեկան երեխաների մահացությունն աշխարհում պետք է կրճատվի 1/3-ով:

32. Հայաստանը ևս, որպես ՄԱԿ-ի անդամ երկիր միացել է միջազգային հանրության այս կոչին, ազգային մակարդակով ամրապնդելով երեխաների կեցության և առողջության պահպանման խնդրի գերակայությունը (Մոր և մանկան առողջության պահպանման 2000-2015 թվականների միջազգային ծրագիր, Կայուն զարգացման ծրագիր, Երեխաների և դեռահասների առողջության և զարգացման ազգային ծրագիր, Ռազմավարության, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության գործողությունների 2008-2012 թթ. Ծրագիր և այլն):

X. ՆԵՐԿԱ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՀԱՄԱՌՈՏ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

33. Երեխաների և դեռահասների առողջության պահպանման իրավունքը երաշխավորվում է Հայաստանի Հանրապետության Հիմնական օրենքով, օրենքներով, ինչպես նաև մի շարք միջազգային փաստաթղթերով: Հայաստանում երեխաների առողջապահության բարելավմանը և մատուցումն իրականացվում է ամբուլատոր-պոլիկլինիկական, հիվանդանոցային և առողջարանային-բուժական գնդակային հաստատությունների միջոցով, որոնք իրենց գործունեությունն իրականացնում են Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարության կողմից վերջին տարիներին նախարարության գործառնականության շրջանում և նպատակային ծրագրերում, իսկ դրան համապատասխան նաև բյուջետային հատկացումներում առավելագույնը մայրերին և երեխաներին ուղղված ծրագրային գերակայությունները, մասնավորապես, ծննդոգնության և երեխաների հիվանդանոցային բուժօգնության որակի ու մատչելիության բարելավման հարցերը: Արդյունքում ծննդոգնության և երեխաների հիվանդանոցային բուժօգնության ֆինանսավորման աճ է արձանագրվել ավելի քան 3.5 անգամ (2006 թ. ծննդոգնության ծրագրով՝ 1.99 մլրդ. դրամ և երեխաների հիվանդանոցային բուժօգնության ծրագրով՝ 1.77 մլրդ. դրամ, 2011 թ. համապատասխանաբար՝ 6.86 մլրդ. դրամ և 6.38 մլրդ. դրամ):

34. Երեխաներին ուղղված առողջապահական ծախսերն առավելապես հենվում են բյուջետային հատկացումների վրա, քան օրենսդրական ծրագրերում պետական նպատակային ծրագրերում բավականին մեծ է:

35. Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարության կողմից վերջին տարիներին նախարարության գործառնականության շրջանում և նպատակային ծրագրերում, իսկ դրան համապատասխան նաև բյուջետային հատկացումներում առավելագույնը մայրերին և երեխաներին ուղղված ծրագրային գերակայությունները, մասնավորապես, ծննդոգնության և երեխաների հիվանդանոցային բուժօգնության որակի ու մատչելիության բարելավման հարցերը: Արդյունքում ծննդոգնության և երեխաների հիվանդանոցային բուժօգնության ֆինանսավորման աճ է արձանագրվել ավելի քան 3.5 անգամ (2006 թ. ծննդոգնության ծրագրով՝ 1.99 մլրդ. դրամ և երեխաների հիվանդանոցային բուժօգնության ծրագրով՝ 1.77 մլրդ. դրամ, 2011 թ. համապատասխանաբար՝ 6.86 մլրդ. դրամ և 6.38 մլրդ. դրամ):

36. Բյուջետային հատկացումների այս աննախադեպ աճը հնարավորություն տվեց շարունակաբար իրականացնել 2008 թ.-ից սկսված Ծննդոգնության պետական հավաստագրի ծրագիրը, և, որպես դրա տրամաբանական շարունակություն 2011 թ. համապատասխանաբար ներդրել երեխայի առողջության պետական հավաստագրի ծրագիրը: Երկու ծրագրերի իրականացման արդյունքում բյուջետային հատկացումները և՛ 0-7 տարեկան երեխաների հիվանդանոցային բուժօգնության ծախսերը զգալիորեն աճեցին: Ասվածի ապացույցը միջազգային կազմակերպությունների կողմից իրականացված հարցման արդյունքներն են, համաձայն արդյունքների համար կատարվող ոչ պաշտոնական վճարումները հանրապետության մակարդակով կրճատվել են շուրջ 2 անգամ (մինչև 2008 թ. հուլիսի 1-ը՝ 82.4 տոկոս, հետո՝ 7.9 տոկոս), իսկ երեխայի հավաստագրի շրջանակներում հիվանդանոցային բուժօգնության համար կատարված վճարման դեպքերը թե՛ Երևանի (20.6 տոկոս՝ 63.9 տոկոսի համեմատ), թե՛ մարզային (8.9 տոկոս՝ 20.6 տոկոսի համեմատ) հիվանդանոցներում կրճատվել են 3-5 անգամ:

37. Եվ չնայած բյուջետային հատկացումների այս շարունակական աճին, այն դեռևս բավարար չէ երեխաների հիվանդանոցային բուժօգնության հետ կապված աճող ծախսերն ամբողջությամբ ներառելու համար: Հիվանդանոցային բուժօգնության ֆինանսական մատչելիության զգալի բարելավումը, այդ ծախսերի նկատմամբ բնակչության վստահության բարձրացումը բերել է նախարարության հատկացումների աճին, իսկ առանձին մարզերում սարքավորումներով հագեցվածության և մանկաբուժական կենտրոնների պակասը՝ նաև դեպի Երևանի հիվանդանոցներ երեխաների գնալով աճող հոսքի:

38. Այսպիսով, վերջին տարիներին Հայաստանի առողջապահական համակարգի պետական ֆինանսավորումն աճել է բացառապես ծրագրային միջոցներով, իսկ երեխաներին ուղղված հատկացումներն ավելի մեծ ծախսերով, և հավասար պայմանների դեպքում այն պետք է համեմատվի մանկական բարեկեցության, սակայն այդ հատկացումները դեռևս բավարար չեն երեխաների առողջապահական իրական կարիքները բոլորովին հոգալու համար: ՀՆԱ-ի նկատմամբ բյուջետային առողջապահական ծախսերի դեռևս ցածր տոկոսը և ըստ ՄԺԾ-ի միատեսակության այդ ցուցանիշի նվազման առաջիկա միտումը թելադրում է լրացուցիչ ֆինանսական հատկացումների հավելումը հիվանդանոցային առողջապահության համակարգում բուժօգնության մատչելիության և որակի բարելավմանն ուղղված հետազոտությունների համար:

39. Այսպիսով, ներկայացված իրավիճակային վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրահանգել, որ 1990-2011 թթ. ժամանակահատվածում Հայաստանում երեխաների առողջության պահպանման ոլորտում արձանագրվել են ակնհայտ հաջողություններ և ցուցանիշներ բարելավումներ: Մասնավորապես, նշված ժամանակահատվածում շուրջ կիսով չափ կրճատվել է մանկական մահացությունը, 4 անգամ աճել է մանկական մահացության ցուցանիշը, բարելավվել է իրավիճակը մանկական ինֆեկցիաների առումով, զգալի բարձրացել են պատվաստումների ընդգրկվածության ցուցանիշները, 2002 թվականին Հայաստանն Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության կողմից հռչակված «Երեխաների առողջության համաշխարհային տարի» է:

ղմից սերտիֆիկացվել է որպես «Պոլիտիկոլոգից ազատ գոտի»: 2007 թ. Հայաստանը միջազգային փորձագիտական գնահատման առարկա է դարձել և որպես աղի ունիվերսալ յոդացման ճանապարհով «յոդ-դեֆիցիտի» հանրային առողջապահական խնդիրը հաղթահարելու համար: 2008-2011 թթ. ընթացքում շարունակաբար ներդրվել են «Օնոնոգնություն պետական հավաստագիր» և «Երեխայի առողջության հավաստագիր» ծրագրերը, որի արդյունքում զգալի բարելավվել են այդ ոլորտներում մատուցվող ծառայությունների որակը:

40. Այս ամենն արդյունք է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից իրականացված հետևողական առողջապահականության ու ռազմավարական, մասնավորապես, Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարության կողմից առանձին հիմնախնդիրների հաղթահարմանն ուղղված նպատակային ծրագրերի ներդրման՝ (Բնունականխարգելման, մանկական հիվանդությունների ինտեգրացված վարման, Անվտանգ մայրության, Կրծքով կերակրման խրախուսման, Յոդ-դեֆիցիտի մաքարի, ՄԻԱՎ-ի դեմ պայքարի և այլն): Մոր և մանկան առողջության պահպանման պետական նպատակային ծրագրի շրջանում ոլորտում վերջին տարիներին իրականացված արմատական բարեփոխումները առավել ակնառու հաջողությունների նախադրյալներ են:

41. Մակայն, չնայած վերջին տարիներին ունեցած ձեռքբերումներին, դեռևս առկա են անելիքներ մանկական և 0-5 տարեկան երեխաների մահացության, այդ թվում՝ երեխաների տնային մահացության և հիվանդանոցային մահաբերություն ցուցանիշների նվազեցման, երեխաների սնուցման կարգավիճակի, հաշմանդամ երեխաների համար բժշկական, վերականգնողական և սոցիալական ծառայությունների ծավալների և մատչելիության, դպրոցահասակ և դեռահաս երեխաների առողջության և վարքագծի կորուստների հետ կապված իրավիճակի և մի շարք այլ հիմնախնդիրների բարելավմանն ուղղությամբ:

XI. ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

42. Նշված իրավիճակային վերլուծության հիման վրա ըստ առանձին ոլորտների վերհանված հիմնախնդիրները հետևյալն են:

1) Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեից առողջապահությանը հատկացվող միջոցների ցածր մակարդակ (2010 թ. տոկոս և պետբյուջեի 5,9 տոկոս), երեխաներին ուղղված առողջապահական ծառայությունների դեռևս ոչ բավարար ֆինանսավորում:

2) կադրերով ապահովվածության ծայրահեղ ցածր մակարդակ մարզային մակարդակում, որոշ մասնագետների բացակայություն, մասնագիտական ներուժի ձեռքբերում:

3) երեխաներին ուղղված առողջապահական ծառայությունների և մասնագիտական բժշկական օգնության ոչ բավարար մատչելիություն գյուղաբնակ բնակչության համար:

4) առողջապահական ռեսուրսների անհավասարաչափ բաշխում, որակյալ մասնագիտացված ծառայությունների կենտրոնացում մեծ քաղաքում, որպես հետևանք երեխաների հիվանդանոցային բուժօգնության դեպքերի կենտրոնացում մայրաքաղաքում և ոլորտներում նաև ֆինանսական բեռի ավելացում և լրացուցիչ ռեսուրսների անհրաժեշտություն:

5) մարզային մակարդակում երեխաներին ուղղված հիվանդանոցային ծառայությունների մատուցման համար անհրաժեշտ մասնագիտական հագեցվածության դեռևս ոչ բավարար մակարդակ, հիվանդանոցային մանկական վերակենդանացման ծառայությունների բացակայություն մարզային հիվանդանոցներում:

ա. մարզերից ծանր հիվանդ երեխաների տեղափոխման/ուղեգրման արդյունավետ համակարգի համար անհրաժեշտ ռեսուրսների բավարարություն,

բ. ըստ մակարդակների երեխաների բուժօգնության կազմակերպման ծավալների, ենթակառուցվածքների, գործառնությունների և մատասխանատուների հստակեցման, և ուղեգրման արդյունավետ մեխանիզմների մշակման անհրաժեշտություն,

գ. որակի վերահսկման արդյունավետ մեխանիզմների անկատարություն, որակյալ առողջապահական ծառայությունների մատուցման համար իրական խթանների բացակայություն,

դ. բուժաշխատողների մասնագիտական հմտությունների բարելավման և շարունակական զարգացման անհրաժեշտություն և մակարդակների և նեոնատոլոգների արդեն իսկ առկա պակաս,

ե. ծննդօգնության և մանկական հիվանդանոցային բուժօգնություններում բուժօգնության կազմակերպման և կլինիկական արման ուղեցույցների և ապացուցողական բժշկության ժամանակակից գործելակերպի ոչ բավարար մակարդակ,

զ. առողջության առաջնային պահպանման համակարգում ծրագրային ձեռքբերումների պահպանման դժվարություններ, մասնագիտական ներուժի անբավարարություն, մանկաբույժի դերի և նշանակության հստակեցման անհրաժեշտություն,

է. առողջապահության, այդ թվում՝ մոր և մանկան ծառայությունների ոլորտում մոնիթորինգի ու գնահատման գործուն համակարգի բացակայություն, երեխաների մահացության դեպքերի գրանցման հետ կապված դեռևս առկա խնդիրներ,

ը. միջազգային համագործակցությամբ իրականացվող, մասնավորապես, երեխաների բուժօգնության որակի, հիվանդությունների մատուցման մասնագիտական գործելակերպի բարելավմանն ուղղված ծրագրերի ազգային մակարդակով ներդրման, դրանց արդյունավետության և շարունակականության ապահովման նպատակով լրացուցիչ ռեսուրսների անհրաժեշտություն:

6) մանկական մահացության ցուցանիշի անկման տեմպերի դանդաղում, իսկ հետևորածային շրջանին բնորոշ մահացությունների առանձին պատճառներից (փորլուծություն, շնչառական հիվանդություններ) նաև աճի միտում:

ա. նորածնային մահացության ինտենսիվ ցուցանիշների դեռևս պահպանվող բարձր մակարդակ և ՄՄ-ի կառուցվածքում շնչառական ծնունդներից և նորածնային շրջանի մահերի բարձր տեսակարար կշիռ,

բ. հասուն նորածինների համեմատությամբ, անհաս և ցածր քաշով նորածինների մահացության տասնյակ անգամներ գերազանցելով, հատկապես մարզային մակարդակում,

գ. գյուղ-քաղաք կտրվածքով մանկական մահացության ցուցանիշների, դրանց պատճառական և տարիքային կառուցվածքի արբերություններ,

դ. տնային մահացության միջին հանրապետական ցուցանիշի իջեցման ֆոնի վրա, միջինից զգալի բարձր ցուցանիշներ մարզակարգակում,

ե. հիվանդանոցային, հատկապես մինչև շուրջօրյա մահաբերության բարձր ցուցանիշներ, հատկապես մարզային հիվանդանոցային,

զ. հոսպիտալացման դեպքերի կուտակում Երևանի հիվանդանոցներում՝ մարզերից ընդունված երեխաների մինչև շուրջօրյա մահացության դեպքերի բարձր տեսակարար կշռով,

է. երեխաների պատվաստումներով ժամանակին և ամբողջական ընդգրկվածության ցուցանիշների շարունակական բարելավման հրաժեշտություն,

ը. երեխաների սնուցման գործելակերպի բարելավման անհրաժեշտություն, կրճաթով և հավելյալ սնուցման կազմակերպման արդյունավետություն, կաթնախառնուրդների գովազդի արգելքի անկատար համակարգ,

թ. վաղ հասակի երեխաների թերսնուցման և սակավարյունությունների բարձր տարածվածություն, ցածր քաշով ծնված երեխաների տեսակարար կշռի մեծացում,

ժ. մանկան զարգացման գնահատման և մոնիթորինգի համակարգի բացակայություն, աճի և զարգացման ազգային չափորոշիչների ընդլայնում, անկատարություն, ներդրման դժվարություններ,

ժա. համայնքային կառույցների/ընտանիքի անբավարար ներգրավվածություն երեխաների առողջության պահպանման, սննդամթերքի, վաղ մանկության շրջանում երեխաների զարգացման ապահովմանը նպաստող ծրագրերում, ինչպես նրանց տեղիքների մակարդակի, այնպես էլ մասնակցության առումով:

43. Երեխաների զարգացման խանգարումների և մանկական հաշմանդամության հետ կապված հիմնախնդիրներն են՝

1) մանկական ազգաբնակչության շրջանում զարգացման խանգարումների և դրանցով պայմանավորված հաշմանդամության տարածվածություն.

2) զարգացման խնդիրների և հաշմանդամության հանգեցնող հիվանդությունների վաղ հայտնաբերման, համապարփակ ախտաբանական և վաղ միջամտության դեռևս ոչ բավարար մակարդակ.

3) երեխայի զարգացման գնահատման և վերականգնողական մարզային և համայնքային ծառայությունների ոչ բավարար տեղիքություն, այդ թվում առողջապահական, սոցիալական, հոգեբանական, հատուկ կրթական և այլն.

4) մանկական հաշմանդամության հիմնախնդիրների և հաշմանդամ երեխաների նկատմամբ հասարակության կողմից դեռևս անբավարար վերաբերմունք.

5) առողջապահական, կրթական և սոցիալական ոլորտներում երեխաների կարիքները գնահատող և ծառայություններ տրամադրող մարմինների գործունեության տարանջատվածություն, համալիր մեխանիզմների բացակայություն:

44. Դպրոցահասակ երեխաների և դեռահասների առողջության հետ կապված հիմնախնդիրներն են՝

1) անբավարար առողջական վիճակ, ներառյալ ֆիզիկական, հոգեկան և վերարտադրողական առողջությունը.

2) դեռահասների հոգեկան առողջության գնահատման և աջակցության անբավարար մասնագիտական ռեսուրսներ.

3) դրսևորվող անառողջ կենսակերպ՝ ներառյալ սննդային վատ սովորությունները, ցածր ֆիզիկական ակտիվություն, վնասակար ընթացքային սովորությունները, սեռական և վերարտադրողական առողջության վերաբերյալ տեղեկացվածության պակասը և այլն.

4) դպրոցական առողջապահական համակարգի անկատարություն, այդ թվում՝ դպրոցներում իրականացվող բուժկանխարգելիչ և կրթական ծառայությունների անհստակություն.

5) «Դեռահասների բարյացակամ» ծառայություններ տրամադրող հաստատությունների պակաս և դրանց աշխատանքի կազմակերպման, մասնավորապես, «գաղտնիության պահպանման» սկզբունքի ապահովման հետ կապված դժվարություններ.

6) դպրոցահասակ երեխաների և դեռահասների աճի, զարգացման, առողջական վարքագծի, հիվանդացության վերաբերյալ տեղեկատվության, այդ թվում՝ տարիքային և սեռային կտրվածքով առանձնացված տվյալների կանոնավոր հավաքագրման հաստատված ցանցակառուցվածություն:

XII. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿԸ

45. Երեխաների և դեռահասների առողջության և սնուցման կարգավիճակի բարելավում, առողջ աճի և զարգացման ապահովման նպատակներով ընդգրկվածության բարձր մակարդակի պահպանում և հիվանդությունների կանխարգելում, երեխաների հիվանդացության և մահացության ցուցանիշների նվազեցում, հաշմանդամության կանխարգելում:

XIII. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ

46. Ընդհանուր նպատակներն են՝

1) երեխաների առողջապահության պետական քաղաքականության իրականացում,

- 2) երեխաների հիվանդացության և մահացության ցուցանիշների նվազեցում,
- 3) հաշմանդամության կանխարգելում:
47. Ծրագրի նպատակային ցուցանիշներն են՝
  - 1) երեխաների մահացության համար սահմանված Հազարամյակի ազգային նպատակային ցուցանիշների ձեռքբերում.
  - 2) նորածնային մահացության կրճատում 1/4-ով.
  - 3) հիվանդանոցային մահաբերության, այդ թվում՝ մինչև 1 տարեկան երեխաների մինչև 2015 թ. մահացության ցուցանիշների նվազեցում 1/5-ով.
  - 4) 4 պատվաստումներում ընդգրկվածության բարձր մակարդակի ապահովում.
  - 5) բացառապես կրծքով սնուցման ցուցանիշի աճ 30 տոկոսով.
  - 6) 0-5 տարեկան երեխաների սնուցման կարգավիճակի բարելավում, թերաճության և գերբաշտության ցուցանիշների կրճատում 20 տոկոսով.
  - 7) ցածր քաշով նորածինների թվի նվազեցում 20 տոկոսով.
  - 8) երեխաների սակավարյունությունների մակարդակի նվազեցում 1/4-ով.
  - 9) զարգացման խանգարումների գնահատման, վաղ հայտնաբերման և վաղ միջամտության գործող համակարգի բարելավում և լեզբի գործընթացի հստակեցում.
  - 10) հաշմանդամ երեխաների համար վերականգնողական ծառայությունների մատչելիության բարելավում, անհատական օգնական ծրագրերում հաշմանդամ երեխաների ընդգրկվածության բարձր մակարդակի ապահովում.
  - 11) դպրոցներում բժշկական օգնության կազմակերպման ծառայությունների բարելավում, գործառույթների հստակեցում.
  - 12) «Դեռահասներին բարյացակամ» առողջապահական ծառայությունների մատչելիության բարելավում՝ ցանցի ընդլայնում.
  - 13) վնասակար սովորությունների (ծխել, արագ սնունդ, ֆիզիկական ոչ բավարար ակտիվություն) տարածվածության կրճատում և սովորական ավագ տարիքի հասակի դպրոցականների շրջանում:

XIV. ԱԿՆԿԱԼ ՎՈՂ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

48. Ծրագրի ակնկալվող արդյունքներն են՝
  - 1) երեխաների առողջապահության բարելավմանն ուղղված նպատակային ծրագրեր.
  - 2) երեխաների և դեռահասների համար մատչելի և որակյալ բուժօգնություն.
  - 3) երեխաների սնուցման բարելավում.
  - 4) Ժառանգական և զարգացման բնածին ախտաբանությունների վաղ հայտնաբերում և դրանցով պայմանավորված վնասվածությունների հետևանքների կանխարգելում.
  - 5) մասնագիտական կարողությունների զարգացում:
49. Ծրագրի իրականացման ակնկալվող ցուցանիշներն են՝
  - 1) 2015 թ.-ին 1000 կենդանի ծննդի հաշվով. մանկական (0-1տ) մահացության ցուցանիշը չպետք է գերազանցի 8 տոկոս (Ելքային ցուցանիշը 2010 թ.՝ 11.4տոկոս), իսկ 0-5 տարեկան երեխաների մահացության ցուցանիշը՝ 10 տոկոս (Ելքային ցուցանիշը 2010 թ.՝ 11.4տոկոս).
  - 2) 2015 թ.-ին 1000 կենդանի ծննդի հաշվով նորածնային (0-28 օրական) մահացության ցուցանիշը չպետք է գերազանցի 6 տոկոս (Ելքային ցուցանիշը 2010 թ.՝ 7,7 տոկոս).
  - 3) 2015թ. հիվանդանոցային մինչև 2015 թ. մահացության ցուցանիշը չպետք է գերազանցի 12.5 տոկոս (Ելքային ցուցանիշը 2010 թ.՝ 12.5 տոկոս).
  - 4) 2015 թ.-ին՝ 95 տոկոս և ավելի մակարդակ՝ առանձին պատվաստումներում ընդգրկվածության ապահովում, 90 տոկոս և ավելի մակարդակ՝ պատվաստումներում ամբողջական ընդգրկվածության ցուցանիշների ապահովում.
  - 5) բացառապես կրծքով սնուցման ցուցանիշը 2015 թ. կկազմի 50 տոկոս և ավելի, 2010 թ. Ելքային ցուցանիշը՝ 38 տոկոս.
  - 6) 2015 թ. համար թերաճության ցուցանիշը կկազմի 15 տոկոս, գերբաշտության ցուցանիշը՝ 12տոկոս (2010 թ. Ելքային ցուցանիշը՝ 15 տոկոս և 15 տոկոս).
  - 7) 2015 թ. ցածր քաշով նորածինների ցուցանիշը չի գերազանցի 6.5 տոկոս (Ելքային ցուցանիշը 2010թ.՝ 7.6 տոկոս).
  - 8) 2015 թ. անեմիաների տոկոսը 0-5 տարեկան երեխաների շրջանում չի գերազանցի 30 տոկոս (Ելքային ցուցանիշը 2005 թ.՝ 30 տոկոս).
  - 9) անհատական վերականգնողական ծրագրերում հաշմանդամ երեխաների ընդգրկվածության 90 տոկոս և ավելի մակարդակի ապահովում.
  - 10) հաշմանդամ երեխաների առնվազն 3/4-ի համար վերականգնողական ծառայությունների մատչելիության ապահովում.
  - 11) դպրոցների 5 տոկոսի ընդգրկվածության ապահովում «Առողջ դպրոցներ» ծրագրում՝ թիրախային տարին 2015 թ. □

XV. ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

50. Միջոցառումներն են՝

- 1) երեխաների իրավունքների՝ ներառյալ երեխաների ու դեռահասների առողջության և սնուցման վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության վերլուծություն և համապատասխան իրավական ակտերում լրացումներ ու փոփոխություններ ստարելու մասին առաջարկությունների մշակում.
- 2) երեխաների հիվանդանոցային բուժօգնության բարելավման ազգային ռազմավարության ներդրման 2013-2015 թթ. գործողությունների ծրագրի մշակում և իրականացում.
- 3) խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատություններում և դպրոցներում առողջապահական համակարգի ընդլայնման գնահատում և բարելավման ռազմավարության մշակում.
- 4) առողջ ապրելակերպի վերաբերյալ քարոզչական հաղորդումների, գրականության մշակում և տարածում.
- 5) երեխաներին և դեռահասներին անհրաժեշտ բուժօգնության ծավալների ապահովում՝ պետական նպատակային ծրագրի շարունակման համակարգում: Տարեկան 720 000 երեխա կստանա ամբուլատոր-պոլիկլինիկական օգնություն լրիվ ծավալով և հիվանդանոցային բուժօգնություն՝ պետական պատվերով սահմանված ծավալներին համապատասխան.
- 6) հիվանդանոցային բուժօգնության ոլորտում Երեխաների առողջության պետական հավաստագրի ծրագրի շարունակական ընդլայնում: Տարեկան 0-7 տարեկան շուրջ 300 000 երեխա ըստ անհրաժեշտության կստանա մատչելի և որակյալ հիվանդանոցային բուժօգնություն.
- 7) Վանաձորի, Կապանի և Գյումրու մանկական վերակենդանացման ծառայությունների ստեղծում և (կամ) հզորացում բժշկական կենտրոններով.
- 8) ինունկանխարգելման ազգային ծրագրի շարունակական իրագործում՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից ստատված գործողությունների ծրագրին համապատասխան.
- 9) մանկական հիվանդությունների ինտեգրացված վարման (ՄՀԻՎ) ռազմավարության շարունակական ընդլայնում, ներառյալ հիվանդանոցային բուժօգնությունները.
- 10) հաշմանդամ երեխաների համակարգված բուժօգնության և սպասարկման բարելավման ծրագրեր և միջոցառումներ,
- 11) երեխաների սնուցման բարելավման ազգային ռազմավարության և 2013-2015 թթ. գործողությունների ծրագրի մշակում և իրականացում.
- 12) այլուրի հարստացման ազգային ծրագրի ներդրման շարունակական աշխատանքներ՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից հավանության արժանացած հայեցակարգին համապատասխան.
- 13) կրծքով կերակրման խրախուսման ծրագրի և «Մանկանը բարեկամ» նախաձեռնության շարունակական ներդրում.
- 14) Օնկոօգնության պետական հավաստագրի ծրագրի շարունակական ներդրում: Տարեկան շուրջ 50 000 կին կստանա ծննդաբանական և որակյալ ծառայություններ.
- 15) նախաձեռնության խնամքի և բուժօգնության ծառայությունների որակի և մատչելիության բարձրացում՝ համապատասխան նորաձևային ախտաբանությունների ներարգանդային ախտորոշման գործընթացի բարելավում, անտենատալ սկրինինգի ընդլայնում.
բ. հղիության վաղ հաշվառման և նախաձեռնության հսկողության ծառայությունների մատչելիության և որակի բարելավում: Ընդհանուր առմամբ նախատեսվում է նախաձեռնության հսկողության վաղ հաշվառման ցուցանիշը բարձրացնել 50 տոկոսով, և ցածր քաղցրահամային ցուցանիշը նվազեցնել 20 տոկոսով.
- 16) նյութափոխանակության ժառանգական հիվանդությունների և բնածին այլ շեղումների հայտնաբերմանն ուղղված նորաձևային ծրագրերի իրագործում Հայաստանի Հանրապետության ամբողջ տարածքում.
- 17) մասնագետների վերապատրաստում (վերաորակավորում) կրթական անհատական ծրագրերի միջոցով՝ պետպատվերի շարունակման նպատակային ֆինանսավորմամբ.
- 18) մանկաբուժական մասնագիտություններով հետդիպլոմային կրթության (նպատակային կլինիկական օրդինատուրա) գործունեության համակարգի ստեղծում, կրթական ծրագրերի բովանդակության համապատասխանեցում ապացուցողական բժշկության դրույթներով.
- 19) բժշկական բազային կրթական համակարգում մանկաբուժություն մասնագիտության ներառում բազային մասնագիտություններում, ԱԱՊ-ի համակարգի մանկաբույժների կրթում մագիստրատուրայի միջոցով:

Գ Լ ՈՒ Խ III.

ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ

XVI. ՆԵՐԱՄՈՒԹՅՈՒՆ

51. Երեխայի իրավունքների հիմնական բաղկացուցիչներից է կրթություն ստանալու ապահովումը: Հիմնական կրթությունը ստանալու հաստատություններում անվճար է, յուրաքանչյուր քաղաքացի ունի պետական ուսումնական հաստատություններում ուսուցանման հիմունքներով անվճար բարձրագույն և այլ մասնագիտական կրթություն ստանալու իրավունք:
52. 1999 թ. Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովն ընդունել է «Կրթության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքը, հիմնվելով սահմանադրական դրույթների վրա, որոշակիորեն ուղղորդում է կրթության համակարգի զարգացումը: Համաձայն օրենքի՝ Հայաստանի Հանրապետությունն ապահովում է կրթության իրավունք՝ անկախ ազգությունից, ռասայից, սեռից, լեզվից,

վանանքից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից:

XVII. ՆԵՐԿԱ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՀԱՄԱՌՈՏ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

53. Հայաստանի կրթության համակարգի զարգացման քաղաքականությունն այսօր սերտորեն կապված է միջազգային կրթականությունում ընթացող գործընթացների հետ: Հայաստանն այսօր որդեգրել է միջազգային կրթական համակարգին ինտեգրվելու քաղաքականություն, որը ենթադրում է կրթության կառուցվածքի և բովանդակության համապատասխանեցում ժողովրդավարական սարակության ու շուկայական տնտեսության պահանջներին: Հատկապես ընդգրկում է համագործակցությունը հանրակրթության ոլորտում, ուր անցում է կատարվել 12-ամյա միջնակարգ կրթակարգին:

54. Պետությունն անհրաժեշտ պայմաններ է ստեղծում նաև կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող քաղաքացիների համար՝ զարգացումն ու սոցիալական հարմարվածությունն ապահովելու նպատակով: Համաձայն «Կրթության հայաստանի Հանրապետության օրենքի»՝ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթությունը ծրագրվում է կրթությանը կարող է իրականացվել ինչպես հանրակրթական, այնպես էլ հատուկ հաստատություններում՝ հատուկ ծրագրերով: Նախարարության ռազմավարությունն այս բնագավառում ուղղված է մի կողմից հաստատություններում երեխաների կրթությանը համաձայն նրանց հատկապես բարելավմանը, մյուս կողմից՝ այլընտրանքային ծառայությունների ձևավորմանը, ինչը հնարավորություն կտա անհատի ձևափոխմանը: Բարեփոխման ծրագրի արդյունավետ իրականացումը հնարավոր է միայն համագործակցության, ծնողների, մանկավարժների, հատուկ վերականգնողական, առողջարարական ծառայությունների համակարգի միջոցով: Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների համար առավել բարենպաստ պայմաններ ստեղծելու նպատակով կընդլայնվեն հանրակրթական դպրոցներում և համայնքներում հատուկ մանկավարժական, սոցիալական, հոգեբանական ծառայությունները:

55. Ազգի ապագան բնորոշող հրատապ խնդիրների լուծումն իրականություն է դառնում անընդհատ կրթության համակարգի ակնառնության աստիճանական զարգացման, նրանց ներդաշնակ փոխկապակցության միջոցով: Այդ համակարգի առաջին և կարևորագույնը նախադպրոցական կրթությունն է, որի բովանդակությունը պլանավորվում է այնպես, որ նրա հիմքի վրա կառուցվեն անհատի կրթության համակարգի մյուս օղակները: Պետական քաղաքականությունը նախադպրոցական կրթության բնագավառում կառուցված է անհատի զարգացման, նրանց ներդաշնակ փոխկապակցության միջոցով: Նախադպրոցական կրթության ոլորտում Հայաստանի Հանրապետության կրթության նախարարության քաղաքականությունն ուղղված է առկա ներուժի պահպանմանը, դրանց զարգացման նախադրյալներ ստեղծմանը և գործունեության ընդլայնմանը: Նախադպրոցական կրթության ոլորտում իրականացված հիմնական աշխատանքները ուղղված են օրենսդրական դաշտի և կառավարման համակարգի կատարելագործմանը, կադրերի մասնագիտական կարողությունների բարձրացմանը, նյութատեխնիկական և ուսումնականության հիմքի բարելավմանը, ինչպես նաև նախադպրոցական ծառայությունների արավորին լայն շրջանների համար հասանելիության ապահովմանը:

56. Անշուշտ կարևորվում է նաև դաստիարակության համակարգի զարգացումը, ուսուցման ու դաստիարակության ասանականության ապահովումը: Այստեղ առանձնահատուկ շեշտադրում է արվել սովորողների համար ըստ հետաքրքրությունների ընտելություն ծավալելու հնարավորությունների ընձեռմանը և լրացուցիչ կրթության ապահովմանը:

57. Հանրակրթության ոլորտում օրենսդրական դաշտի բարելավման նպատակով ընդունվել է «Հանրակրթության մասին» Հանրապետության օրենքը: Հաստատվել է Հայաստանի Հանրապետության նախադպրոցական կրթության բարեփոխումների ռազմավարական ծրագիրը, համաձայն որի նախատեսվում է քիչ ծախսատար նախադպրոցական կրթական ծառայությունների միջոցով բարձրացնել նախադպրոցական կրթության մատչելիությունը՝ հատկապես բնակչության առավել անապահով խավերի կրթությանը:

58. Ընդունվել է «Հայաստանի Հանրապետության կրթության զարգացման 2011-2015 թվականների պետական ծրագիրը համաձայն «Հայաստանի Հանրապետության օրենքը (2011 թ. հուլիսի 19-ի ՀՕ-246): Հաստատված ռազմավարություններին համապատասխան կատարվել է առանձին գործող ավագ դպրոցների ցանցը, իրականացվում է նախադպրոցական կրթության բարեփոխումների ռազմավարական ծրագիրը: Հայաստանի Հանրապետության տարբեր տարածքներում նախադպրոցական կրթական ծառայությունների մատչելիությունն ապահովելու նպատակով ներդրվել են նախադպրոցական կրթության կազմակերպման այլընտրանքային մոդելներով ծրագրերի իրականացման շարունակականության ապահովման նպատակով 2011 թվականից պետական բյուջեում նախադպրոցական կրթությանը ավագ նախադպրոցական տարիքի երեխաների մեկամյա կրթության կազմակերպման համար: Ծրագրում առաջնություն է տրվում է աղքատ ընտանիքներին և այն համայնքներին, որտեղ ՆՂՀ-ներ չեն գործում:

59. Հանրակրթության բնագավառում պետական միջամտությունն իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության պետական միջոցների հաշվին հիմնական հանրակրթական ծրագրերի շրջանակում կրթական և կրթաօժանդակ ծառայությունների մատուցման, ինչպես նաև հանրակրթության համակարգի զարգացման ծրագրերի իրականացման եղանակով: Այս բնագավառում հատուկ են հանդիսանում 6-18 տարեկան երեխաները:

60. 2012 թվականի հունվարի 1-ի դրությամբ հանրապետությունում գործում են հանրակրթական ծրագրեր իրականացնող 13 համայնքային կրթական հանրակրթական ուսումնական հաստատություններ, որոնցից 23-ը հատուկ հանրակրթական դպրոցներ: Աշակերտների հանուր թիվը կազմում է շուրջ 382500 երեխա՝ ներառյալ հանրապետության 77 հանրակրթական դպրոցներում ներառական կրթությունը ընդգրկված շուրջ 2000 երեխաները: 2007 թվականից գործում է Երեխաների կրթական կարիքների գնահատման Երևանի շրջկահոգեբանամանկավարժական գնահատման կենտրոնը:

61. Առաջընթաց է նկատվում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաներին ընդհանուր դպրոցներ գործադրելու գործում: Համաձայն ընդունված ռազմավարության՝ տարեցտարի ավելացվում է ներառական կրթություն իրականացնող հանրակրթական դպրոցների թիվը: Միաժամանակ, ներառական դպրոցների ցանցի զարգացման համար բավարար հիմքեր ստեղծվելով Հայաստանի Հանրապետության Տավուշի մարզում փորձարկվել է հանրակրթական դպրոցներում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթության կազմակերպման համար անհրաժեշտ ֆինանսավորման

XVIII. ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

62. «Ըստ դպրոցից աշակերտների բացակայության ուսումնասիրության արդյունքների («Ուսումնասիրություն Հայաստանում աշակերտների՝ դպրոցից բացակայությամբ պայմանավորված դպրոցական ռեսուրսների կորուստների վերաբերյալ»: Հայաստանի Հանրապետության, Երևան, 2008 թ.)»՝ դպրոցից դուրս մնալու դեպքերը բազմաթիվ այլ զարգացած և զարգացող երկրների օրինակներով մեմատությամբ համեմատաբար քիչ են եղել, սակայն տարեցտարի աճել են: 2002-2004 թվականներին դպրոց չհաճախող երեխաների թիվը կազմել է համապատասխանաբար 1531, 4823 և 7630, իսկ դպրոց չհաճախելու ցուցանիշը՝ 0,3 տոկոս, 1,0 տոկոս և 1,0 տոկոս: Դպրոցից դուրս մնալու հետևանքով 2008 թվականին տարրական դպրոցն ավարտողները կազմել են ընթացող տարում ընդունվածների 97.2 տոկոս, իսկ հիմնական դպրոցն ավարտողները՝ 96.4 տոկոս: Այս երևույթների պատճառները լրացուցիչ ուսումնասիրման և համապատասխան կանխարգելիչ միջոցառումների կարիք ունեն, քանի որ Հայաստանը Հազարամյակի զարգացման նպատակի համար սահմանել է, որ մինչև 2015 թվականը համախառն ընդգրկվածությունը հիմնական դպրոցում պետք է հասնի 95 տոկոս, իսկ ավագ դպրոցում՝ 95 տոկոս:

63. Ամբողջական չեն կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների ընդգրկվածության վերաբերյալ յալները: Ըստ մոտավոր գնահատականների՝ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների թիվը հանրակրթությունում շուրջ 8000 է: Մինչդեռ, հատուկ հանրակրթական ուսումնական հաստատություններում և ներառական կրթությունում ընդգրկված երեխաների թիվը մոտ 7400 է: Քանի որ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների քանակը ցածր է, քան ներառական կրթությունը դեռևս համատարած ներդրված չեն, միարժեքորեն հնարավոր չէ ասել՝ երեխաները կրթությունից դուրս են մնում, թե հաճախում են հանրակրթական հաստատություններ, սակայն պաշտոնապես ճանաչված կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող:

64. Կրթության ոլորտի ներկա փուլի առավել ընդգծված հիմնախնդիրներն են՝
1) փոքր է նախադպրոցական կրթական ծրագրերում երեխաների ընդգրկվածությունը, շատ համայնքներում չկան նախադպրոցական ծառայություններ.

- 2) թերի է դպրոցից դուրս մնացած երեխաների հաշվառման և նրանց կրթության մեջ ընդգրկման համակարգը.
- 3) հանրակրթական դպրոցները սահմանափակ կարողություններ ունեն ապահովելու բոլոր, այդ թվում՝ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթությունը.
- 4) դասավանդող անձնակազմը բավարար չի տիրապետում կրթության ժամանակակից մեթոդներին և տեխնոլոգիաներին.
- 5) շատ ուսումնական հաստատությունների ուսումնանյութական բազան չի համապատասխանում ժամանակակից պահանջարկին:

XIX. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿԸ

65. Կրթության ոլորտում պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է ապահովել, որպեսզի յուրաքանչյուր քաղաքացի ընդունակ և ընդունակություններին համապատասխան ստանա որակյալ կրթություն և հանրապետության տնտեսությունն և սոցիալական մասնագետներով:

66. Հանրակրթության պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է ապահովել հիմնական հանրակրթական ծրագրի ընդգրկվածությունը նախադպրոցահասակ և դպրոցահասակ երեխաների համար և բարելավել կրթության որակը:

XX. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ

67. Ընդհանուր նպատակներն են՝

- 1) բոլոր մակարդակներում բարձրացնել կրթության մատչելիությունը, ստեղծել հավասար հնարավորություններ, որ յուրաքանչյուր քաղաքացի ընդունակ և ընդունակություններին՝ իր նախասիրություններին և ընդունակություններին համապատասխան.
- 2) բարձրացնել ընդգրկվածությունը նախադպրոցական և դպրոցական հաստատություններում.
- 3) բարելավել դպրոցահասակ երեխաների՝ ներառյալ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող, ազգային քրամասնությունների և խոցելի մյուս բոլոր խմբերի երեխաների, որակյալ հիմնական կրթություն ստանալու հնարավորությունը.
- 4) նպաստել սովորողների հետաքրքրությունների և նախասիրությունների բավարարմանն ուղղված կարողությունների զարգացումը.

68. Ակնկալվող արդյունքներն են՝

- 1) երեխաների թվի աճ՝ նախադպրոցական ծառայություններում՝ հասցնելով նախադպրոցական տարիքի երեխաների թվի 95 տոկոսի.
- 2) երեխաների թվի աճ՝ տարրական և միջին դպրոցներում հասցնելով համապատասխան դպրոցահասակ երեխաների թվի 95 տոկոսի.

կոսին.

- 3) ավագ դպրոցներում՝ ներառյալ նախնական մասնագիտական ծրագրերում երեխաների թվի աճ՝ հասցնելով համապատասխանաբար 95 տոկոսին.
- 4) ներառական կրթություն իրականացնող դպրոցների ցանցի ընդլայնում.
- 5) հատուկ հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների բարեփոխված համակարգ.
- 6) երեխաների բազմակողմանի զարգացման ապահովում:

XXII. ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

69. Միջոցառումներն են՝

- 1) համայնքներում նախադպրոցական կրթության ինստիտուցիոնալ հիմքերի ներդրում՝ նախադպրոցական ծառայություններ կազմակերպում.
- 2) նախադպրոցական կրթության չափորոշիչների հիման վրա ուսումնամեթոդաբանական ձեռնարկների մշակում և հրատարակում.
- 3) հանրակրթությունից դուրս մնացած երեխաների հայտնաբերման, հաշվառման և կրթության մեջ ներառման մեխանիզմներ մշակում.
- 4) հոսքային ուսուցման կազմակերպում՝ սովորողների նախասիրություններին և հակումներին համապատասխան.
- 5) կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիքների գնահատման չափորոշիչների մշակում՝ Համաշխարհային բանաձևերի համապատասխան կազմակերպության ֆունկցիաների միջազգային դասակարգման հիման վրա.
- 6) ներառական կրթություն ծրագրի իրականացում 150 դպրոցում.
- 7) հատուկ հանրակրթության ճյուղերին համապատասխան մեկական հատուկ դպրոցի ստեղծում, որը կգործի նաև որպես մասնավորապես հատուկ կրթության ճյուղի ռեսուրսային և գիտագործնական կենտրոն.
- 8) երեխայի կրթական կարիքների գնահատման եռաստիճան համակարգի ներդրում.
- 9) դատապարտված երեխաների կրթության և նախնական մասնագիտական կրթության որակի բարձրացում.
- 10) դպրոցական օլիմպիադայի կազմակերպում (16 առարկայից հանրապետական օլիմպիադաների կազմակերպում և 6 առարկայից օլիմպիադայի մասնակցություն).
- 11) դպրոցականների սպարտակիադաների կազմակերպում.
- 12) դպրոցականների գեղարվեստական ստեղծագործության փառատոնի կազմակերպում.
- 13) հանրակրթական դպրոցների 8-11-րդ դասարաններում «Առողջ ապրելակերպ» դասընթացի իրականացում.
- 14) դպրոցականների ամառային հանգստի կազմակերպում.
- 15) հանրակրթական դպրոցների ուսուցիչների շարունակական վերապատրաստում:

Գ Լ ՈՒ Խ IV.

ՄՇԱԿՈՒՅԹ

XXIII. ՆԵՐԱՄՈՒԹՅՈՒՆ

70. Մշակութային քաղաքականության կարևորագույն ուղղություններից է դիտարկվում Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2003 թ. դեկտեմբերի 18-ի «Հայաստանի Հանրապետությունում երեխայի իրավունքների պաշտպանության 2003-2005 թվականների ազգային ծրագիրը հաստատելու մասին» N 1745-Ն որոշման իրականացումը, որը պայմանավորված է ՄԱԿ-ի «Երեխայի իրավունքների մասին» կոնվենցիայի և երեխայի հարցերով հատուկ նստաշրջանի «Բարենպաստ աշխարհ երեխաների համար» ծրագրի շրջանակներում ստանձնած պարտավորություններով, ինչպես նաև «Երեխայի իրավունքների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի դրույթներով:

71. Ընդունելով Երեխայի իրավունքների պաշտպանության ծրագիրը՝ Հայաստանի Հանրապետությունն ընդունում է երեխայի իրավունքների հարցերի առաջնայնությունը: Ծրագիրը համապարփակ փաստաթուղթ է, որ ներառում է երեխաների հանդեպ իրականացվող քաղաքականությունը տարբեր բնագավառներում, այդ թվում նաև՝ մշակույթի: Առաջադրված խնդիրները համահունչ են Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից հաստատված Կայուն զարգացման ծրագրի հետ □

72. Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2012 թվականի նոյեմբերի 15-ի «Մանուկների և պատանիների գեղարվեստական և գեղագիտական դաստիարակության 2013-2015 թվականների ծրագրի և միջոցառումների ցանկի մասին» N 29 արձագանքի հաստատված ծրագրերի և միջոցառումների իրականացում:

XXIV. ՆԵՐԿԱ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՀԱՄԱՌՈՏ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

73. Հայաստանի Հանրապետության մշակույթի նախարարությունը երեխաների գեղարվեստական կրթության և գեղագիտական դաստիարակության բնագավառում միասնական քաղաքականություն իրականացնելու նպատակով մշակել և Հայաստանի

նրապետության կառավարության հաստատմանն է ներկայացրել Գեղարվեստական կրթության հայեցակարգը: Հայեցակարգը ստացվում է մշակույթի և արվեստի բնագավառում քաղաքացու և մարդու իրավունքներն ու ազատությունները:

74. Երեխաների հանգիստը, ժամանցը և մշակութային կյանքը կազմակերպելու ուղղությամբ իրականացվել են՝

1) գեղարվեստական կրթության մատչելիության ապահովման նպատակով Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից 11-ի N 1167-Ն որոշմամբ հաստատվել է Հայաստանի Հանրապետության երաժշտական և արվեստի դպրոցներում սովորող երեխաների գծով ուսուցում ծրագիրը: 2007 թ. ուսման վարձավճարների փոխհատուցում ստացել են Հայաստանի Հանրապետության դպրոցների 1993 սովորողներ: 2008 թ. ուսման վարձավճարների փոխհատուցում են ստացել 139 դպրոցների 2062 սովորողներ: 2009 թ. 144 դպրոցների 2443 սովորողներ:

2) Հայաստանի Հանրապետության մշակույթի նախարարությունում ստեղծվել է Հայաստանի Հանրապետության շնորհալի երեխաների տեղեկատվական բանկ, որտեղ ներառվել է Երևան քաղաքի և Հայաստանի Հանրապետության մարզերի և Լեռնային Տավուշի մարզերի Հանրապետության երաժշտական, արվեստի և գեղարվեստի դպրոցների մոտ 560 շնորհալի երեխաներ: 2008-2011 թ. շազգային մրցույթների և փառատոների մասնակցել են 246-ից ավելի շնորհալի երեխաներ և պատանիներ:

3) մեթոդական աշխատանքների կազմակերպման նպատակով 2009 թ. 10 մարզերում գործում են մարզային մեթոդական կենտրոններ, որոնք կազմակերպում են մեթոդական աշխատանքներ՝ նոր ուսումնական պլանների և առարկայական ծրագրերի ներդրում, մեթոդական օգնություն, առաջավոր փորձի փոխանակում, վարպետության և վերապատրաստման դասընթացների կազմակերպում, մարտնչական պետական պատվերի շրջանակներում հրատարակված նոր ուսումնական և մեթոդական ձեռնարկների, դասագրքերի վճար բաշխումը մարզերի դպրոցներին:

4) «Գրականության գծով պետական պատվեր» բյուջետային ծրագրի շրջանակներում իրականացվում է «Մանկական, մանկապատանեկան գրականության հրատարակում» ենթածրագիրը: Ծրագրի շրջանակներում հրատարակվել է հայ կոմպոզիտորների և երեխաների տեղեկատվական և գիտաուսումնական գրականություն:

5) շնորհալի երեխաների ստեղծագործական կարողությունները զարգացնելու և ամառային հանգիստը բովանդակալից անցկացնելու նպատակով 2007-2010 թթ. Դիլիջանի Կոմպոզիտորների ստեղծագործական տանը կազմակերպվել է «Արտոտիկ» մանկապատանեկան ստեղծագործական ամառային ճամբարը, որտեղ հանգստացել և վարպետության կատարելագործման դասեր են ստացել Հայաստանի Հանրապետության 10 մարզերի, Երևանի, Արցախի և Ջավախքի 55-70 շնորհալի երեխաներ:

6) Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2007 թ. ապրիլի 5-ի N 589-Ն որոշմամբ հաստատված՝ Հայաստանի Հանրապետության մարզերում մշակույթի զարգացման ծրագրի շրջանակներում իրականացվում են՝

ա. Երեխաների և պատանիների համար գիտաճանաչողական ուղևորությունների կազմակերպում մայրաքաղաքի և մարզային կենտրոնների թանգարաններ, պատկերասրահներ, համերգային և այլ մշակութային կազմակերպություններ, որի նպատակն է երեխաների հայրենասիրական դաստիարակությանը, գեղագիտական ճաշակի ձևավորմանը և ազգային արվեստին ու մշակութային արժանիքների հաղորդակցմանը նպաստելն է,

բ. Հայաստանի Հանրապետության մարզերում շնորհալի երեխաների ու պատանիների ստեղծագործական կարողությունները զարգացնելու և խթանում, որը նպատակաուղղված է երաժշտական, արվեստի և գեղարվեստի դպրոցներում սովորող երեխաների ստեղծագործական կրթական ծրագրերի առավել արդյունավետ ուսուցմանը, վարպետության դասընթացների միջոցով ստեղծագործությունների զարգացմանը, ինչպես նաև «Մենք ենք, մեր մարզը» մանկապատանեկան մարզային մշակույթի օրեր մայրաքաղաքում և մարզերում:

գ. «Միջոցառումների անցկացում երեխաների հանգիստը և ժամանցը բազմաբովանդակ անցկացնելու համար» Հայաստանի Հանրապետության մշակույթի նախարարության ենթակայության Հայաստանի պետական ֆիլիհարմոնիային կից 2007 թ. հիմնված Հայաստանի ֆիլիհարմոնիան: 2007-2012 թթ. դպրոցականի ֆիլիհարմոնիան կազմակերպել է շուրջ 156 համերգներ:

75. Պատանի ստեղծագործողների համար հանրապետական ու միջազգային մրցույթների, փառատոների, ցուցահանդեսների կազմակերպում և մասնակցության ապահովում, մասնավորապես, «Երգող Հայաստան» մանկապատանեկան երգչախմբերի կազմակերպման նպատակով, լուսանկարչական արվեստի հանրապետական մրցույթ, պատանի մոդելավորողների, ձևավորողների, նկարիչների, ճարտարապետների հանրապետական մրցույթ-ցուցահանդես: Մարզերում մշակութային կյանքի աշխուժացնելու նպատակով Հայաստանի Հանրապետության մարզերում կազմակերպվում է, մասնավորապես, Տիկնիկային թատերախմբերի կազմակերպման նպատակով: Վերոհիշյալ նպատակներին էր ուղղված նաև Հայաստանի Հանրապետության ազգային թատերախմբերի և մարզային թատերախմբերի երաժշտական փառատոնի կազմակերպումը, որտեղ ներկայացվում են Հայաստանում բնակվող ազգային թատերախմբերի մշակույթը, ազգային երգն ու պարը: Փառատոնին մասնակցում են Հայաստանի Հանրապետությունում ազգային միությունների ներկայացուցիչներ (այդ թվում նաև՝ մանկական համույթներ):

76. Պետական աջակցություն սոցիալապես անապահով և հաշմանդամ երեխաներին մշակութային մասնագիտական ուսուցողական դաստիարակության ասպարեզում՝

1) Հայաստանի Հանրապետության մշակույթի նախարարության ենթակայությամբ գործող «Երեխաների հատուկ ստեղծագործություններ» պետական ոչ առևտրային կազմակերպության գործունեության արդյունքում Երևանի 5 և Վանաձորի 2 գիշերօթիկ հասարակարգերում, Սպիտակի, Գավառի, Գյումրու 5 մասնաճյուղերի հաշմանդամ, ծնողազուրկ և սոցիալապես անապահով 614 երեխաների համար են արվեստի և արհեստների անվճար ուսուցում: Կազմակերպվում են նաև համերգներ, ցուցահանդեսներ:

77. Մանկական կինոյի և թատրոնի զարգացման նպատակային ծրագրեր՝

1) մանկապատանեկան թատրոնների «Նռան հատիկ» հանրապետական փառատոն, փառատոնի անցկացումը նպաստում է

- նկապատանեկան թատրոնի զարգացմանը, շնորհալի երեխաների հայտնաբերմանը և ստեղծագործական գործունեության խթանմանը:
- 2) «Թումանյանական հեքիաթի օր» տիկնիկային միջազգային թատերական փառատոն Դսեղում: 2005 թ. Հայաստանի ներապետության Լոռու մարզի Դսեղ գյուղում կազմակերպվում է թատերական փառատոնը.
  - 3) «Հեքիաթին հյուր» գյուղական մանկահասակ բնակչության համար» ծրագիր` Հայաստանի Հանրապետության մարզերում:
  - 4) մանկական մուլտֆիլմերի նկարահանում: Մանկական մուլտֆիլմերի նկարահանումը նպաստում է մանկական կինոյի զարգացմանը, հայրենասիրական դաստիարակությանը և աշխարհայացքի ընդլայնմանը, ժամանցի և հանգստի կազմակերպմանը, երեխաների և պետական աջակցությամբ երեխաների համար նկարահանվում են 4-5 մուլտֆիլմեր.
  - 5) մանկապատանեկան կինոյի և անիմացիայի փառատոն: Փառատոնին մասնակցում են պատանի ստեղծագործողների ֆիլմերը:
78. Նախատեսվում է 2014-2016 թթ. միջնաժամկետ ծախսային ծրագրի նախագծում ներառել «ԿԻՆՈՄԱՆ» կրթամշակութային կենտրոնի» ստեղծումը:

XXVI. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

79. Հիմնական խնդիրներն են`
- 1) գեղարվեստական կրթության մատչելիության ապահովում` «Երաժշտական և արվեստի դպրոցներում ազգային, լարային և քաղաքական գծով ուսուցում» ծրագրի շրջանակում ուսման վարձավճարների փոխհատուցման շարունակականությամբ.
  - 2) գեղարվեստական կրթական հաստատությունների բնականոն գործունեության ապահովում` նյութատեխնիկական բազմապատկերման գործիքների համալրմամբ, ուսումնամեթոդական աշխատանքների իրականացմամբ, ուսումնական նոր ծրագրերի և մեթոդների մշակմամբ.
  - 3) ուսուցման մատչելիության ապահովում արտադպրոցական գեղարվեստական դաստիարակության շրջանակներում, սանավորապես, սահմանափակ կարողություններ ունեցող, սոցիալապես անապահով, առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաների կրթության ապահովմամբ.
  - 4) երեխաների բազմաբովանդակ հանգստի, ժամանցի և մշակութային կյանքի կազմակերպում.
  - 5) երեխաների ստեղծագործական ներուժի վերարտադրման և զարգացման պայմանների ստեղծում.
  - 6) հաղորդակցում ազգային և համաաշխարհային մշակութային արժեքներին, ժողովրդական արվեստի լավագույն նմուշներին և ստանդարտների համապատասխան արվեստին.
  - 7) տաղանդավոր երեխաների ու երիտասարդների բացահայտում, նրանց կրթության և ստեղծագործական ունակությունները զարգացման ու ինքնադրսևորման համար պայմանների ապահովում.
  - 8) մրցույթների, փառատոների, ցուցահանդեսների, համերգների, «վարպետ-դասարանների» կազմակերպում.
  - 9) շնորհալի երեխաների բացահայտում և հետագա ուսուցման գործընթացում աջակցության ցուցաբերում, այդ թվում` մանկապատասխան խորացված մշակութային նախնական մասնագիտական կրթություն ստանալու պայմանների ստեղծում:

80. Հիմնական նպատակներ`
- 1) արվեստի և մշակույթի բնագավառում անհատի բազմակողմանի և մտավոր ներուժի զարգացում, ազգային և համաաշխարհային արժեքներին հաղորդակցություն, կրթության մատչելիության ապահովում:
81. Ընդհանուր նպատակներն են`
- 1) երեխաների ստեղծագործական ներուժի բացահայտում և խթանում.
  - 2) երեխաների մշակութային մասնագիտական ուսուցմանը և գեղագիտական դաստիարակությանը պետական աջակցության ցուցաբերում.
  - 3) արվեստի և մշակույթի ոլորտներում մասնագիտական գիտելիքների ուսուցանում.
  - 4) արվեստի բնագավառում ստեղծագործող շնորհալի երեխաների ներգրավում.
  - 5) երիտասարդ սերնդի արվեստների և արհեստների ուսուցման ապահովում.
  - 6) երեխաների աշխարհայացքի զարգացմանը, հայրենասիրական դաստիարակությանը, գեղագիտական ճաշակի ձևավորմանը և սոցիալապես անապահով խավի երեխաների ազգային արվեստին ու մշակութային ժառանգության հաղորդակցմանը նպաստում:

XXVII. ԱԿՆԿԱԼՎՈՂ ԱՐԴՅՈՒՆՔԸ

82. Ակնկալվող արդյունքներն են`
- 1) Հայաստանի Հանրապետության երաժշտական և արվեստի դպրոցներում ուսման վարձավճարների փոխհատուցումը կառավարող մարմինների կողմից և գեղարվեստական կրթության մատչելիության ապահովմանը, կրթական հաստատությունների պահպանմանը և կրթության որակի բարձրացմանը նպաստող միջոցառումների և մասնագետներով համալրմանը.
  - 2) մշակութային կրթական հաստատություններում ուսուցման որակի և արդյունավետության բարձրացում, կրթական նոր մեթոդների ներդրում.
  - 3) շնորհալի երեխաների և պատանիների ստեղծագործական կարողությունների զարգացում և խթանում.

- 4) պատանի ստեղծագործողների կարողությունների զարգացում.
- 5) երեխաների և պատանիների գեղագիտական դաստիարակություն և բազմակողմանի զարգացում, արվեստի ճյուղերի հետ
- 6) մանկական կինոյի զարգացում:

XXVIII. ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

- 83. Միջոցառումներն են՝
  - 1) «Երաժշտական և արվեստի դպրոցներում ազգային, լարային, փողային նվագարանների գծով ուսուցում» ծրագրի իրականացում
  - 2) մանկապատանեկան թատրոնների «Նռան հատիկ» հանրապետական փառատոն, «Թումանյանական հեքիաթի օր» տիկնազագային փառատոն, «Հեքիաթին հյուր» մարզային միջոցառում գյուղական մանկահասակ բնակության համար.
  - 3) Մշակութային կրթության աջակցության հիմնադրամի գործունեության իրականացում.
  - 4) միջոցառումների անցկացում երեխաների հանգիստը և ժամանցը բազմաբովանդակ անցկացնելու համար, այդ թվում՝ «Արտաշին ստեղծագործական ճամբարի կազմակերպում.
  - 5) շնորհալի և տաղանդավոր երեխաների տեղեկատվական բանկի համալրում.
  - 6) «Մենք ենք, մեր մարզը» մանկապատանեկան մարզային մշակույթի օրեր մայրաքաղաքում ծրագրի իրականացում.
  - 7) պատանի ստեղծագործողների համար մրցույթների, փառատոների, ցուցահանդեսների կազմակերպում.
  - 8) «Երգող Հայաստան» մանկապատանեկան երգչախմբերի հանրապետական մրցույթի կազմակերպում.
  - 9) գեղարվեստական գրականության, մանկական գրադարանների զարգացման նպատակային ծրագրեր, մանկական գեղարվեստի հրատարակում, գրադարանային ֆոնդի համալրում.
  - 10) պետական աջակցություն հատուկ կարիքներով, սոցիալապես անապահով երեխաներին մշակութային մասնագիտական ուսուցման և գեղագիտական դաստիարակության ոլորտում՝ Երևանի 3, Վանաձորի մասնաճյուղի 2 գիշերօթիկ հատուկ դպրոցներում մասնաճյուղերում, Գավառում, Մպիտակում արվեստների և արհեստների ուսուցում.
  - 11) հաշմանդամություն ունեցող, ինչպես նաև սոցիալապես անապահով կամ առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաների ստեղծագործական ներուժի բացահայտման ու ինտեգրման նպատակով Մանկապատանեկան արվեստի 1-ին միջազգային ինտերնացիոնալ փառատոնի իրականացում.
  - 12) «Դպրոցականի ֆիլիարմոնիա» ծրագրի համերգների կազմակերպում.
  - 13) Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2012 թ. նոյեմբերի 15-ի «Մանուկների և պատանիների գեղարվեստական կրթության և գեղագիտական դաստիարակության 2013-2015 թվականների ծրագրի և միջոցառումների ցանկի մասին» N 29 արձագանքի հաստատված ծրագրերի և միջոցառումների իրականացում.
  - 14) «Երեխաների և պատանիների համար գիտաճանաչողական ուղևորությունների կազմակերպում» ծրագրի իրականացում.
  - 15) «Գրականությունը երեխաներին գրական բաց դասեր մարզային գրադարաններում» ծրագրի իրականացում.
  - 16) «Մանկապատանեկան կինոյի և անիմացիայի փառատոն» (աջակցություն մանկապատանեկան միջոցառումներին) ծրագրի իրականացում.
  - 17) մանկական մուլտֆիլմերի նկարահանում.
  - 18) «ԿԻՆՈՄԱՆ» «Կրթամշակութային կենտրոնի ստեղծում» ծրագիր:

Գ Լ ՈՒ Խ V.

ԻՐԱՎԱԽԱՆՏՈՒՄ ԿԱՏԱՐԱԾ ԱՆՉԱՓԱՀԱՄԱՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

XXIX. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

- 84. Անչափահասների կողմից կատարվող իրավախախտումների կանխարգելման գործը հասարակական մեծ կարևորություն ունի, քանզի, եթե հանցավորությունն ընդհանրապես ոտնձգություն է մարդկանց կյանքի, առողջության, գույքի դեմ, ապա անչափահասների հանցավորությունը ոտնձգություն է նաև ապագայի, հատկապես՝ իրավական պետությունում օրինապահ հասարակություն ունենալու նպատակի իրագործման դեմ:
- 85. Չնայած վերջին տարիներին անչափահասների գործերով արդարադատության ոլորտում ընդհանուր առմամբ, և իրավապահության շրջանում տարվող կանխարգելիչ աշխատանքներին, մասնավորապես, արձանագրված շոշափելի առաջընթացով ազգավառում առկա հիմնախնդիրները շարունակում են օրակարգային մնալ:
- 86. Հաշվի առնելով «Անչափահասների գործերով արդարադատություն» արտահայտության համակողմանի բնույթը՝ այս ոլորտում համագործակցությունում Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանն առընթեր Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության և արդարադատության ոլորտը (իրավախախտումների, երեխաների շրջանում մուրացկանության և թափառաշրջիկության կանխարգելման, իրավապահության, անչափահասների գործերով արդարադատության մյուս՝ առավել ընդհանրական բաղադրիչներից (օրենսդրության, կրթության, առողջապահության, սպորտի, արվեստի, մշակույթի, անչափահասների նկատմամբ նշանակված պատիժների և այլ միջոցների կատարում և այլն) առանձին:

XXX. ՆԵՐԿԱ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՀԱՄԱՌՈՏ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

87. Անչափահաս մուրացիկների հարցն առաջնային լուծում պահանջող հիմնախնդիր է: Կատարված համալիր աշխատանքներում տարեցտարի արձանագրվում է նվազում մուրացկանությանը զբաղվող երեխաների թվում: Այսպես, եթե շուրջ 10 տարի առաջ մուրացկանությանը զբաղվող անչափահասների թիվը կազմում էր շուրջ 300, ապա այժմ 15-ն է:

88. Ի կատարումն Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2008 թվականի մարտի 27-ի «Հայաստանի Հանրապետության նախարարության կողմից անչափահասների կանխարգելման պետական ծրագիրը հաստատելու մասին» N 1039-Ն որոշման` Հայաստանի Հանրապետության առընթեր Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության առաջարկով և միջազգային ու տեղական հասարակական կազմակերպությունների աջակցությամբ իրականացվեց անչափահասների և երիտասարդների վտանգավոր վարքի կանխարգելման նախախտության դեմ պայքարի փորձարարական գործընթաց` ստեղծվեցին համայնքային վերականգնողական կենտրոններ:

89. Միջազգային տարբեր կազմակերպությունների կողմից իրականացված հետազոտությունները վկայում են, որ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունն ընդհանուր առմամբ համահունչ է միջազգային չափանիշներին` որոշակի վերապահումներով:

90. Հարկ է նշել, որ «Հայաստանի Հանրապետությունում անչափահասների գործերով արդարադատության համակարգ» ստեղծմանը նպաստող գործընթացում հիմնականում իր դասական իմաստով գոյություն չունի: Հայաստանում չկա անչափահասների գործերով արդարադատության համակարգ, որտեղ անչափահասները հարկադրված են մասնակցել դատապարտմանը, չկան հատկապես անչափահասների գործերով արդարադատության ասպարեզում մասնագիտացված մասնագետներ (դատավորներ, դատախազներ, փաստաբաններ, քննիչներ):

91. Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունում կան դրույթներ, որոնք անհամատեղելի են առաջադեմ հասարակության անչափահասների գործերով արդարադատության ասպարեզում ընդունված պրակտիկային: Օրինակ` Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության համար սահմանված են նույն ժամկետները, ինչ չափահասների դեպքում, ինչը տարբեր վտանգներ է ներառում անչափահասների առանձնակի խոցելիությունը: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության օրենսգրքում է վերանայման փուլում` ժամանակն է վերջնական լուծում տալ այս հիմնախնդիրին:

92. Օրենսդրության ոլորտում որոշակի խնդիրներ կան նաև անչափահասների նկատմամբ կիրառվող այլընտրանքային պատժի միջոցների իրականացման առումով: Վերջին ժամանակներս ակտիվացել են քննարկումները Հայաստանի Հանրապետության նախարարության կողմից անչափահասների վերաբերյալ:

93. Ինչ վերաբերում է այս ոլորտում ներգրավված անձանց մասնագիտական կարողություններին, այդ ուղղությամբ ևս որոշակի աշխատանքներ կատարվում: Եթե նախկինում դատավորների, դատախազների, փաստաբանների և այլ անձանց վերապատրաստումները կազմակերպվում էին տարբերային ձևով` միջազգային տարբեր կազմակերպությունների կողմից ֆինանսավորվող վերապատրաստման կարգերի շրջանակներում, ապա ներկայումս կան բոլոր նախադրյալները վերջիններիս վերապատրաստումների անընդհատ և տեղականությունն ապահովելու համար` ի դեմս գործող կրթական հաստատությունների` դատական դպրոցի, դատախազության դպրոցի, ոստիկանության կրթահամալիրի և այլն:

94. Չնայած, որ Երեխայի իրավունքների կոմիտեն Հայաստանին ուղղված հանձնարարականներում նշել է անչափահասները մասնագիտացված դատարաններ ունենալու անհրաժեշտությունը, այն նաև ընդունել է, որ այն դեպքերում, երբ անչափահասները գործերով դատարաններ ունենալը գործնական նկատառումներից ելնելով նպատակահարմար չէ, անչափահասների վերաբերյալ կիրառվում են համար մասնագիտացված դատավորների նշանակումը կարող է երաշխավորել, որ նրանց նկատմամբ պատշաճ վերաբերման և օգնության ռազմավարություն է: Այս ուղղությամբ դրական առաջընթաց է նաև այն, որ վերջերս Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի հրահանգով Հայաստանի Հանրապետության յուրաքանչյուր դատարանում նշանակվել է մեկական դատավոր, ով, ի թիվս այլ գործերի, պետք է զբաղվի անչափահաս իրավախախտների, վկաների և տուժողների վերաբերյալ բոլոր գործերը: Մա հնարավորություն կտա առավել նպաստավորապես օգնության միջոցով լրացնել անչափահասների գործերով դատարաններ չունենալու հետ կապված բացը:

95. Անչափահասների հանցավորությունն ընդհանուր առմամբ, և անչափահասների կրկնահանցավորությունը` հատկապես նախատեսելի և կանխարգելելի դարձնելու, ինչպես նաև այս ուղղությամբ կատարվող քայլերի արդյունավետությունը գնահատելու հանցավորության դեմ պայքարն առավել ուղղորդված դարձնելու համար կենսական անհրաժեշտություն է այս բնագավառում գործող մարմինների համակարգի համակողմանի հետազոտությունների իրականացումը: Ընդ որում, անհրաժեշտ է, որպեսզի այդ հետազոտությունները կատարվեն, շահագրգիռ գերատեսչություններից բացի, ներգրավվեն նաև համապատասխան կրթական և գիտական հաստատությունները: Հետազոտությունները համապատասխան տվյալներով համալրելու համար անհրաժեշտ է բարելավել տվյալների համակարգը: Ներկայումս անչափահասների գործերով արդարադատության ոլորտում տվյալներ հավաքագրում են միայն դատարանները` Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարությունը, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության առընթեր Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանությունը, Հայաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազությունը և Հայաստանի Հանրապետության դատական դեպարտամենտը: Անհրաժեշտ է միջոցներ ձեռնարկել, որպեսզի այլ` համապատասխան տվյալների տիրապետող այլ մարմինները, տվյալներ հավաքելիս առաջնորդվեն միասնական ստանդարտներով` տվյալների համադրելիությունն ապահովելու նպատակով:

96. Անչափահասների շրջանում հանցավորությունը և կրկնահանցավորությունը նվազեցնելու գործում կարևորագույն դեր կատարողներն են հանցագործության ընդհատման գործընթացում մասնակցող մարմինները` օրինապահ վարչազմի քարոզման առումով: Միևնույն ժամանակահատվածում կատարվող միջոցները, հատկապես հեռուստատեսությունները, պատշաճ վերահսկողության դեպքում կարող են համարվել անհրաժեշտ:

րծանարար ազդեցություն ունենալ՝ տարբեր հեռուստասերիալների միջոցով հանցավոր կյանքի անուղղակի քարոզչության մեծ հրաժեշտ է համատեղ ջանքեր գործադրել՝ հիշյալ հեռուստասերիալների և հաղորդումների բովանդակությունը ողջամիտ քննադատության ենթարկելու ուղղությամբ:

97. Իրավախախտում կատարած և դրա արդյունքում ազատությունից զրկված անչափահասների վերաինտեգրման և կնիահանցավորությունից նրանց զերծ պահելու առումով էական նշանակություն ունի անչափահասների համար նախատեսված «Բժշկական» քրեակատարողական հիմնարկում պահվողների համար պարբերական մշակութային, մարզական և կրթական ջոցառումների կազմակերպումը: Հատկապես կարևոր նշանակություն ունի ազատագրված ընթացքում անչափահասների անազիտական ուսուցման և պատշաճ կրթության կազմակերպումը՝ ազատվելուց հետո անչափահասների զբաղվածությունն ապահովելու և դրանով իսկ նրանց հանցավոր ուղին վերընտրելու հավանականությունից զերծ պահելու առումով:

98. Զգալի անելիքներ կան «Աբովյան» քրեակատարողական հիմնարկի տարածքում գործող հանրակրթական դպրոցի և անազիտական հատուկ ուսումնարանի գործունեության արդյունավետությունը բարձրացնելու ուղղությամբ (հատկապես սավանդվող հանրակրթական առարկաների և ուսուցանվող մասնագիտությունների բազմազանության առումով): Կալանքի մեջ գտնվող անչափահասների՝ կրթություն ստանալու, մարզական և ժամանցային միջոցառումներին մասնակցելու իրավունքն անհրաժեշտ է ամրապնդել: Չնայած, որ տարբեր կալանավորվածներին միմյանցից անջատ պահելու համար կարող են հիմնավոր պատճառներ լինել խնայողական և ժամանցային միջոցառումներին մասնակցությունը կարելի է ապահովել այդ նպատակների համար անչափահասներին ազատելու միջոցով, ինչը հնարավորություն կտա տարբեր խմբերում միմյանցից անջատ պահել այն անչափահասներին, ում դրանք անհրաժեշտությունն առկա է:

99. Չնայած վերջին տարիներին տարբեր ոլորտներում իրականացված բարեփոխումներին՝ անչափահասների գործերով արդարադատության ասպարեզում դեռևս կան տարբեր հրատապություն ունեցող խնդիրներ:

XXXI. ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

100. Հիմնախնդիրներն են՝

- 1) իրավախախտումը ծնող պատճառների ու պայմանների վեր հանումը ու հետագա զանցանքների և հանցանքների կանխարգելման միջոցների և տուժողի միջև համագործակցային պայմանների ստեղծումը.
- 2) Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությունում անհամապատասխանությունն անչափահասների գործերով արդարադատության ասպարեզում ընդունված պրակտիկային.
- 3) օրենսդրության ոլորտում առկա խնդիրներ անչափահասների նկատմամբ կիրառվող այլընտրանքային պատիժների և այլ ջոցանքների իրականացման վերաբերյալ.
- 4) միասնական ցուցիչների բացակայությունն անչափահասների գործերով արդարադատության ոլորտում տվյալների հավաքման և օգտագործման ընթացքում.
- 5) կալանավորված անչափահասների կրթության իրավունքի ապահովում:

XXXII. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆՊԱՏԱԿԸ

101. Ընդհանուր նպատակն իրավախախտ անչափահասների, տուժողների և համայնքի իրավունքների ու շահերի պաշտպանությունն ապահովելն է:

XXXIII. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ

102. Հիմնական նպատակներն են՝

- 1) Հայաստանում այլընտրանքային իրավական սոցիալականացման համակարգի զարգացում.
- 2) անչափահասների գործերով արդարադատության օրենսդրության բարեփոխում.
- 3) իրավախախտում կատարած և դրա արդյունքում ազատությունից զրկված անչափահասների վերաինտեգրում և կնիահանցավորության կանխարգելում:

XXXIV. ԱԿՆԿԱԼՎՈՂ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

103. Ակնկալվող արդյունքներն են՝

- 1) հասարակությունից մեկուսացնելու ձևով պատիժների և այլ միջոցների կիրառման դեպքերի սահմանափակում.
- 2) իրավախախտում կատարած, հանցագործությունից տուժած կամ հանցագործության վկա անչափահասների համար առաջնություն տալու օրենսդրություն.
- 3) անչափահասների գործերով արդարադատության բնագավառում մասնագիտացված տարբեր դերակատարներ (դատավորներ, քննիչներ, ոստիկաններ, փաստաբաններ և այլն).
- 4) ազատությունից զրկված անչափահասների առավել արդյունավետ վերաինտեգրում՝ ազատագրված ընթացքում կյանքի արդարադատության ասպարեզում:

հրաժեշտ հմտություններ փոխանցելու միջոցով.

- 5) անչափահասների հանցավորության վերաբերյալ հասարակության իրազեկության և հանցավորության դեմ պայքարի գործառնականության դերի բարձրացում.
- 6) շահագրգիռ տարբեր գերատեսչությունների գործունեության և ջանքերի առավել արդյունավետ և հետևողական համակարգի մշակում.
- 7) հանցավորության դեմ տարվող պայքարի քաղաքականությունն՝ հիմնավորված գիտական վերլուծություններով և պարբերական արձագանք տեղեկատվությամբ.
- 8) կրկնահանցավորության հավանականության նվազում

XXXV. ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

104. Միջոցառումներն են՝

- 1) 12-18 տարեկան հակասոցիալական վարք դրսևորած անչափահասների (իգական և արական սեռերի) համար վերականգնողականությունների ստեղծում.
- 2) առկա վերականգնողական համայնքների կենտրոնների զարգացում և ցանցի ընդլայնում.
- 3) համայնքներում իրավախախտումների կանխարգելմանն ուղղված միջոցառումների իրականացում.
- 4) ավագ դպրոցներում դպրոցական տեսուչ ծրագրի իրականացում.
- 5) անչափահասների (իրավախախտ, վկա, տուժող) գործեր քննող դատավորների, անչափահասների գործերով զբաղվող ստախագների, քննիչների, ոստիկանների, «Աբովյան» քրեակատարողական հիմնարկի անձնակազմի և փաստաբանների ռապատրաստումներ (մասնագիտացում).
- 6) տվյալների միասնական շտեմարանի ստեղծում՝ անչափահասների կողմից կատարվող հանցագործությունների և այլ անօրինակ իրավախախտումների վերաբերյալ (հաշվի առնելով ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամի ու թմրանյութերի և հանցավորության համաշխարհային կոմիտեի (UNODC) կողմից մշակված ցուցիչները).
- 7) գիտական վերլուծությունն՝ անչափահասների կողմից կատարվող հանցագործությունների և անչափահասների շրջանում կրկնահանցավորության վերաբերյալ.
- 8) պարբերական մշակութային, մարզական և կրթական միջոցառումներ՝ «Աբովյան» քրեակատարողական հիմնարկում պատրաստված և ազատազրկման դատապարտված անչափահասների համար.
- 9) հանցավոր վարքագծի հետևանքների վերաբերյալ իրազեկության բարձրացման պարբերական միջոցառումներ անկախաբարձրություն հետուստատեսությամբ և այլ զանգվածային լրատվության միջոցներով, այդ թվում՝ քրեական բովանդակով ռադիոառարկաների բովանդակության հսկողության ողջամիտ միջոցներով.
- 10) օրենսդրության վերանայում՝ անչափահաս ձերբակալվածներին և կալանավորվածներին արգելանքի տակ պահելու առումները կրճատելու, նրանց նկատմամբ գործերի լուծման արտարադատական միջոցների (diversion) և այլընտրանքային պարաման արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով.
- 11) աջակցություն իրավախախտ անչափահասների հատուկ ստեղծագործական կենտրոնին՝ ուսուցանվող արհեստների և արվեստների ցանկն ընդլայնելու և ուսուցումը ազատությունից չզրկված իրավախախտ անչափահասների համար ևս կազմակերպելու:

**Հայաստանի Հանրապետության
կառավարության աշխատակազմի
ղեկավար**

Հավելված N 2
ՀՀ կառավարության 2012 թվականի
դեկտեմբերի 27-ի N 1694-Ն որոշման

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ Ա Ց ՈՒ Յ Ց

ԵՐԵՎԱՅԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ 2013-2016 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԻ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄ

Միջոցառումները	Ակնկալվող արդյունքը	Ժամկետը	Պատասխանատու կատարողը	Համակատարողը	Ֆինանսավորողը
2	3	4	5	6	7
Սոցիալական պաշտպանություն					
«Պետական աջակցություն մանկատան	Մանկատան 14-18 տարեկան սաները ձեռք կբերեն ինքնուրույն	2014 թ.	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի		օրենքով չարարվող

<p>շրջանավարտներին ծրագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծը ՀՀ կառավարություն ներկայացնելը</p>	<p>կյանքի հմտություններ: Մանկատան շրջանավարտները կստանան բազմամասնագիտական աջակցություն հասարակությանն ինտեգրվելու նպատակով:</p>		<p>նախարարություն</p>		
<p>Խնամք և պաշտպանություն իրականացնող շուրջօրյա հաստատություններում խնամվող երեխաների թվի կրճատման (բեռնաթափման) և հաստատություններից երեխաների մուտքի կանխարգելման ծրագիրը մշակելու և ՀՀ կառավարություն ներկայացնելը</p>	<p>Կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող երեխաների խնամքի կազմակերպում ընտանիքում (ՀՀ Լոռու և Շիրակի մարզերում՝ 2013-2016 թթ.) □ Երեխաների խնամք և պաշտպանություն իրականացնող շուրջօրյա հաստատություններում խնամվող երեխաների թիվը կնվազի և կկանխարգելվի երեխաների մուտքը նշված հաստատություններ:</p>	<p>2013-2016 թթ.</p>	<p>ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն</p>		<p>ՀՀ պետական օրենքով չարտոնված աղբյուր</p>
<p>Խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատությունների սոցիալական նվազագույն չափորոշիչների կիրառում</p>	<p>1. Խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատություններում խնամվող երեխաների համար կապահովվեն հավասար պայմաններ: 2. 2013-2015 թթ.-ին չափորոշիչները կկիրառվեն հաստատությունների 50%-ում, 2016 թ.-ից չափորոշիչները կկիրառվեն բոլոր հաստատություններում:</p>	<p>2013-2016 թթ.</p>	<p>ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն</p>	<p>ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն</p>	<p>ՀՀ պետական օրենքով չարտոնված աղբյուր</p>
<p>Խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատությունների շենքային պայմանների հարմարեցում երեխաների, այդ թվում՝ մասնագիտացված հաստատություններում հաշմանդամություն ունեցող երեխաների անհատական կարիքներին</p>	<p>Խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատություններում խնամվող երեխաների համար կապահովվեն հավասար պայմաններ:</p>	<p>2014-2016 թթ.</p>	<p>ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն</p>	<p>ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն</p>	<p>ՀՀ պետական օրենքով չարտոնված աղբյուր</p>

Մասնագիտացված մանկատների մասնագետների հատուկ մանկավարժության և արդի մեթոդաբանության վերաբերյալ վերապատրաստման դասընթացների շարունակականության ապահովում	Մասնագիտացված մանկատներում երեխաներին տրամադրվող խնամքի որակի բարձրացում (մասնագիտացված մանկատների մասնագետների 100 տոկոսը մասնակցել է վերապատրաստման դասընթացներին) ☐	2013-2016 թթ.	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն		ՀՀ պետական
Հատուկ կարիքներ ունեցող երեխաների համար հատուկ ուսումնական հաստատություններում միասնական կառավարում և սոցիալական պաշտպանությանն ուղղված միջոցառումների իրականացում	Խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատություններում խնամվող երեխաների նկատմամբ մոտեցումները հավասար են:	2013-2015 թթ.	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն	ՀՀ պետական միջազգայն կազմակերպություն
Հաստատությունների անձնակազմի վերապատրաստումների շարունակականության ապահովում	Երեխաների խնամքի և պաշտպանությամբ զբաղվող մասնագետների կարողությունները կզարգանան: Հաստատությունների մասնագիտական աշխատակազմը 100%-ով կընդգրկվի դասընթացներին:	2013-2016 թթ.	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն	ՀՀ պետական օրենքով չարարողություն
Երեխայի հանդեպ բռնության երևույթի դեմ պայքարի հայեցակարգի և միջոցառումների ծրագիրը մշակելը և ՀՀ կառավարություն ներկայացնելը	1. Կսահմանվեն երեխայի հանդեպ բռնության երևույթի դեմ պայքարի ձևերը: 2. Կկիրառվեն երեխաներին բռնությունից պաշտպանության ուղղորդման ընթացակարգերը: 3. Կիրականացվեն երեխաների հարցերով զբաղվող մասնագետների (հոգեբան, մանկավարժ, սոցիալական աշխատող, բժիշկ, ոստիկան և այլն) շարունակական վերապատրաստումները ☐	2014 թ.	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ կառավարությանն առընթեր ՀՀ ոստիկանություն ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն ՀՀ առողջապահության նախարարություն	Ֆինանսական պահանջարկ
Աշխատող երեխաների վերաբերյալ	Կպաշտպանվեն աշխատող երեխաների	2013-2014 թթ.	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական	ՀՀ մարզպետարաններ	ՀՀ պետական օրենքով չարարողություն

<p>հետազոտության իրականացում, երեխաների աշխատանքի չարաշահման կանխարգելմանն ուղղված առաջարկությունները ներկայացնելը Երեխաների իրավունքների պաշտպանության ազգային հանձնաժողով</p>	<p>իրավունքները: ՀՀ մարզերից առնվազն 5-ում կիրականացվեն հետազոտություններ ☐</p>		<p>հարցերի նախարարություն</p>	<p>(համաձայնությամբ) Երևանի քաղաքապետարան (համաձայնությամբ)</p>	<p>աղբյուր</p>
<p>«ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծը ՀՀ կառավարություն ներկայացնելը</p>	<p>ՀՀ ընտանեկան օրենսգիրքը կհամապատասխանեցվի երեխայի իրավունքների պաշտպանության համակարգում իրականացվող բարեփոխումներին ☐</p>	<p>2013 թ.</p>	<p>ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն</p>		<p>Ֆինանսապահանջ</p>
<p>«Առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաների սոցիալական պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծը ՀՀ կառավարություն ներկայացնելը</p>	<p>Կամրագրվի խնամակալության և հոգաբարձության մարմինների, առանց ծնողական խնամքի մնացած բնակելի տարածության կարիք ունեցող անձանց բնակելի տարածության տրամադրման համար իրականացվող հաշվառման գործառնություն իրավական հիմքը ☐</p>	<p>2013 թ.</p>	<p>ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն</p>		<p>Ֆինանսապահանջ</p>
<p>Համայնքներում կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող երեխաների հարցերով զբաղվող մասնագետների ներդրման մոդելի մշակում, գործառնական ծախսերի վերլուծում և դրանց արդյունքներով ընտրված համայնքներում կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող երեխաների հարցերով զբաղվող մասնագետների ներդրում</p>	<p>1. «ՀՀ կառավարության 2011 թվականի փետրվարի 24-ի N 164 –Ն որոշման մեջ լրացում կատարելու մասին» որոշման նախագիծը ՀՀ կառավարություն ներկայացնելը: 2. Խնամակալության և հոգաբարձության հանձնաժողովի կազմում կընդգրկվի համայնքի ղեկավարի աշխատակազմի համայնքային առնվազն մեկ ծառայող, որի պաշտոնի անձնագրում կամրագրվեն երեխայի իրավունքի</p>	<p>2013 թ.</p>	<p>ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն</p>	<p>ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարություն</p>	<p>օրենքով չարաշխատանք</p>

	պաշտպանությանն ուղղված գործառույթներ ☐				
Համայնքներում երեխաների հարցերով զբաղվող մասնագետների վերապատրաստում	Համայնքներում երեխաների հարցերով զբաղվող մասնագետների կարողությունները կզարգանան (100 % մասնակցություն) ☐	2014-2016 թթ.	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարություն	ՀՀ պետական օրենքով չարդարացրած աղբյուր
Համայնքներում սոցիալական աշխատանքի զարգացման մեխանիզմների մշակում	համայնքներում սոցիալական աշխատանքի ներդրմանն ուղղված մեխանիզմներ	2014 թ.	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարություն	օրենքով չարդարացրած աղբյուր
Համայնքներում կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող երեխաների միասնական՝ «Մանուկ» տեղեկատվական համակարգի ներդրում	Երեխաների իրավունքների պաշտպանության եռաստիճան համակարգի գործունեությունը կբարելավվի և կհամակարգվի (ՀՀ համայնքների նվազագույնը 50 %-ում համակարգի ներդրում) ☐	2013-2016 թթ.	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն	տեղական ինքնակառավարման մարմիններ (համաձայնությամբ) ՀՀ մարզպետարաններ Երևանի քաղաքապետարան (համաձայնությամբ)	օրենքով չարդարացրած աղբյուր
Երեխաների իրավունքների պաշտպանության եռաստիճան համակարգի բոլոր մակարդակների միջև համագործակցության մեխանիզմների զարգացում	Երեխաների իրավունքների պաշտպանության եռաստիճան համակարգի գործունեությունը կբարելավվի և կհամակարգվի ☐	2014 թ.	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարություն	Ֆինանսական միջոցների պահանջարկ
Կյանքի դժվարին իրավիճակում գտնվող երեխաների համար ցերեկային նոր կենտրոնների ստեղծում՝ ըստ մարզերի և Երևան քաղաքի գնահատված կարիքների	Կատեղծվեն երեխային և նրա ընտանիքին ուղղված մասնագիտական ծառայություններ	2014-2016 թթ.	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարություն Երևանի քաղաքապետարան (համաձայնությամբ)	օրենքով չարդարացրած աղբյուր
Շուրջօրյա խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատություններն այլընտրանքային ծառայությունների վերակազմակերպման վերաբերյալ առաջարկությունները ՀՀ	Կատեղծվեն երեխային և նրա ընտանիքին ուղղված այլընտրանքային ծառայություններ ☐	2013-2014 թթ.	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն	Ֆինանսական միջոցների պահանջարկ

կառավարություններ կայացնելը					
Ինտեգրացված սոցիալական ծառայությունների համակարգի ներդրման փորձնական ծրագրի արդյունքների հիման վրա ինտեգրացված սոցիալական ծառայությունների և երեխաների պաշտպանության համակարգի համագործակցության գործուն մեխանիզմների ձևավորում	Երեխաների իրավունքների պաշտպանության եռաստիճան համակարգի գործունեության հզորացում՝ ինտեգրացված սոցիալական ծառայությունների հետ համագործակցությամբ	2013-2016 թթ.	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն		Ֆինանս միջոցն պահան
Երեխաների իրավունքների պաշտպանության քաղաքականության իրազեկման աշխատանքների իրականացում	Հասարակությունը կներգրավվի և կաջակցի երեխաների պաշտպանության քաղաքականության իրականացմանը ☐	2013-2016 թթ.	Երեխաների իրավունքների պաշտպանության ազգային հանձնաժողով		օրենքով չար աղբյուր

Առողջապահություն

Երեխաների իրավունքների՝ ներառյալ երեխաների ու դեռահասների առողջության և սնուցման վերաբերյալ ՀՀ օրենսդրության վերլուծություն և համապատասխան իրավական ակտերում լրացումներ ու փոփոխություններ կատարելու մասին առաջարկությունների մշակում	Օրենսդրությունը վերլուծված է, առաջարկությունների փաթեթը մշակված է ☐	2013-2014 թթ.	ՀՀ առողջապահության նախարարություն		օրենքով չար աղբյուր
Երեխաների հիվանդանոցային բուժօգնության բարելավման ազգային ռազմավարության ներդրման 2013-2015 թթ. գործողությունների ծրագրով նախատեսված միջոցառումների իրականացում	Երեխաների հիվանդանոցային բուժօգնության բարելավման ազգային ռազմավարությունը և դրա ներդրման 2013-2015 թթ. գործողությունների ծրագիրը մշակված է, իրականացման գործընթացն սկսված է ☐	2013-2015 թթ.	ՀՀ առողջապահության նախարարություն		ՀՀ պետակ օրենքով չար աղբյուր
Կրթական խնամք և պաշտպանություն իրականացնող	Իրականացվել է համապատասխան գնահատում, և	2013 թ.	ՀՀ առողջապահության նախարարություն	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի	օրենքով չար աղբյուր

<p>հաստատություններում բուժօգնության ծառայությունների բարելավում: Դպրոցներում առողջապահական համակարգի արդյունավետության գնահատման հիման վրա բարելավման ռազմավարության մշակում:</p> <p>Խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատություններում բուժօգնության ծառայությունների գնահատում:</p>	<p>արդյունքներն ամփոփված են: Ռազմավարությունը մշակված է:</p>			<p>նախարարություն</p>	
<p>Առողջ ապրելակերպի վերաբերյալ քարոզչական հաղորդումների, գրականության մշակում և տարածում</p>	<p>Դպրոցահասակների (դեռահասների) 50 % հետևում են առողջ կենսակերպի հիմնական սկզբունքներին ☐</p>	<p>2013-2015 թթ.</p>	<p>ՀՀ առողջապահության նախարարություն</p>		<p>օրենքով չարտահայտված</p>
<p>Երեխաներին և դեռահասներին անհրաժեշտ բուժօգնության ծավալների ապահովում՝ պետական նպատակային ծրագրի շրջանակներում</p>	<p>Նպատակային ծրագրերին համապատասխան երեխաների և դեռահասների համար ապահովված է մատչելի և որակյալ բուժօգնություն</p>	<p>2013-2015 թթ.</p>	<p>ՀՀ առողջապահության նախարարություն</p>		<p>ՀՀ պետական</p>
<p>Հիվանդանոցային բուժօգնության ոլորտում երեխաների առողջության պետական հավաստագրի ծրագրի շարունակական ներդրում</p>	<p>Յուրաքանչյուր տարի 0-7 տարեկան շուրջ 300 000 երեխա ըստ անհրաժեշտության կստանա մատչելի և որակյալ հիվանդանոցային բուժօգնություն ☐</p>	<p>2013 թ. և շարունակական</p>	<p>ՀՀ առողջապահության նախարարություն</p>		<p>ՀՀ պետական օրենքով չարտահայտված</p>
<p>Մանկական մարզային վերակենդանացման ծառայությունների (Վանաձոր, Կապան և Գյումրի) շարունակական բարելավում</p>	<p>Վանաձորի, Կապանի և Գյումրու բժշկական կենտրոններում մանկական վերակենդանացման բաժանմունքներն ստեղծված են և (կամ) հազեցած բժշկական սարքավորումներով</p>	<p>2013 թ.</p>	<p>ՀՀ առողջապահության նախարարություն</p>		<p>օրենքով չարտահայտված</p>
<p>Իմունականիսարգելման ազգային ծրագրի շարունակական իրագործում, ՀՀ</p>	<p>Իմունիզացիայի ընդգրկման բարձր մակարդակի ձեռքբերում և պահպանում (առանձին</p>	<p>2013-2015 թթ.</p>	<p>ՀՀ առողջապահության նախարարություն</p>		<p>ՀՀ պետական օրենքով չարտահայտված</p>

կառավարության կողմից հաստատված գործողությունների ծրագրին համապատասխան	պատվաստումների 95% և ավելի մակարդակի ապահովում):				
Մանկական հիվանդությունների ինտեգրացված վարման (ՄՀԻՎ) ռազմավարության շարունակական ընդլայնում՝ ներառելով Երևան քաղաքի բուժհաստատությունները	0-5 տարեկան երեխաների հիվանդացության և մահացության իջեցում, մատուցվող ծառայությունների որակի բարձրացում	2013-2015 թթ.	ՀՀ առողջապահության նախարարություն		օրենքով չարդյուրներ
Հաշմանդամ երեխաների համակարգված բուժօգնության և սպասարկման բարելավման ծրագրեր և միջոցառումներ: Վերականգնողական մարզային կենտրոնների ծրագրի ընդլայնում: Հոգեկան առողջության խնդիրներով դեռահասների համար առողջապահական ծառայությունների մատչելիության գնահատում և բարելավմանն ուղղված առաջարկությունների մշակում	հաշմանդամ երեխաների համար վերականգնողական ծառայությունների որակի և մատչելիության բարձրացում	2013 թ. և շարունակական	ՀՀ առողջապահության նախարարություն	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ պետական օրենքով չարդյուրներ
Օնկոգնության պետական հավաստագրի ծրագրի շարունակական ներդրում	Տարեկան շուրջ 50 000 կին կստանա ծննդօգնության մատչելի և որակյալ ծառայություններ		ՀՀ առողջապահության նախարարություն		ՀՀ պետական օրենքով չարդյուրներ
Երեխաների սնուցման բարելավման ազգային ռազմավարության և 2013-2015 թթ. գործողությունների ծրագիրը մշակելը և ՀՀ կառավարություն ներկայացնելը	Երեխաների սնուցման բարելավման ազգային ռազմավարության և 2013-2015 թթ. գործողությունների ազգային ծրագիրը մշակված է, ներդրման գործընթացն սկսված է	2013-2015 թթ.	ՀՀ առողջապահության նախարարություն		օրենքով չարդյուրներ
Այլուրի հարստացման ազգային ծրագրի ներդրման շարունակական աշխատանքներ՝ ՀՀ կառավարության կողմից հավանության արժանացած	Համաձայն այլուրի հարստացման ազգային ծրագրի՝ կիրականացվեն շարունակական աշխատանքներ և կմշակվի համապատասխան օրենքի նախագիծ	2013-2015 թթ.	ՀՀ առողջապահության նախարարություն		օրենքով չարդյուրներ

հայեցակարգին համապատասխան					
Կրճքով կերակրման աջակցությանն ուղղված օրենսդրության բարելավում և «Մանկանը բարեկամ» նախաձեռնության շարունակական ներդրում	1. Օրենքի նախագծի մշակում: 2. Վաղ հասակի երեխաների սնուցման կազմակերպման գործընթացը բարելավված է՝ բացառապես կրճքով սնուցման ցուցանիշն աճել է 30 տոկոսով	2013 թ. և շարունակական	ՀՀ առողջապահության նախարարություն		օրենքով չարդյունավետ
Նախաձեռնության խնամքի և բուժօգնության ծառայությունների բարելավում՝ 1) նորածնային ախտաբանությունների ներարգանդային ախտորոշման գործընթացի բարելավում, անտենատալ սկրինինգների ներդրում, 2) հղիության վաղ հաշվառման և նախաձեռնության հսկողության ծառայությունների մատչելիության և որակի բարելավում	Նախաձեռնության հսկողության վաղ հաշվառման ցուցանիշի բարձրացում 50%-ով: Ցածր քաշով նորածինների ցուցանիշի նվազեցում 20%-ով:	2013-2015 թթ.	ՀՀ առողջապահության նախարարություն		ՀՀ պետական օրենքով չարդյունավետ
Լյուծափոխանակության ժառանգական ժառանգական հիվանդությունների և բնածին այլ շեղումների հայտնաբերմանն ուղղված նորածնային սկրինինգ ծրագրերի շարունակականության ապահովում և ընդլայնում	Ժառանգական և զարգացման բնածին ախտաբանությունների թվի կրճատում 10 %-ով	2013 թ. և շարունակական	ՀՀ առողջապահության նախարարություն		ՀՀ պետական օրենքով չարդյունավետ
Մասնագետների վերապատրաստում /վերաորակավորում կրթական անհատական ծրագրերի միջոցով՝ պետպատվերի շրջանակներում նպատակային ֆինանսավորմամբ	ՀՀ պետական բյուջեում նախատեսված են հատկացումներ մասնագետների պատրաստման համար, գործընթացն սկսված է	2013 թ.-ից	ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն	ՀՀ առողջապահության նախարարություն	Լրացված ֆինանսավորում միջոցն ապահովված
Մանկաբուժական մասնագիտություններով հետդիպլոմային կրթության (նպատակային կլինիկական	Մանկաբուժական մասնագիտություններով հետդիպլոմային կրթության համակարգը ներդրված է (ԱԱՊ-ի ոլորտում մասնագետների	2013-2015 թթ.	ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն	ՀՀ առողջապահության նախարարություն	ՀՀ պետական օրենքով չարդյունավետ

<p>օրդինատուրա) գործուն համակարգի ստեղծում, կրթական ծրագրերի բովանդակության համապատասխանեցում ապացուցողական բժշկության դրույթներին</p>	<p>պատրաստումը պլանավորված է՝ 2000 երեխային 1 մանկաբույժ հաշվարկով)□</p>				
<p>Բժշկական բազային կրթական համակարգում մասնագիտություն մասնագիտության ներառում բազային մասնագիտությունների ցանկում, ԱԱՊ-ի համակարգի մանկաբույժների կրթում մագիստրատուրայի միջոցով</p>	<p>Մանկաբուժություն մասնագիտությունը ներառված է բազային մասնագիտությունների ցանկում, մագիստրատուրայի ծրագիրը մշակված է:</p>	<p>2013-2015 թթ.</p>	<p>ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն</p>	<p>ՀՀ առողջապահության նախարարություն</p>	<p>Ֆինանս միջոցն պահանջ</p>

Կրթություն

<p>Հանրապետության բոլոր մարզերում կիրականացվեն ծախսարդյունավետ նախադպրոցական ծառայություններ՝ դպրոցին երեխաների պատրաստվածության մակարդակի բարձրացման և կրթության հավասար մեկնարկային հնարավորությունների ապահովման նպատակով</p>	<p>Կապահովվի նախադպրոցական կրթության մատչելիությունը, հանրապետության 10 մարզերում կներդրվի այլընտրանքային ծառայությունների փորձնական ծրագիր, նախադպրոցական կրթության մեջ 5-6 տարեկանների ընդգրկվածությունը կմեծանա տարեկան շուրջ 7%-ով (կընդլայնվի նախադպրոցական ծառայության կազմակերպումը, և երեխաների ընդգրկվածությունը 2015 թվականին կհասցվի շուրջ 90%-ի)□ Ծրագրի ավարտին ՀՀ բոլոր մարզերում կընդլայնվի նախադպրոցական ծառայության կազմակերպումը, և երեխաների ընդգրկվածությունն ավագ նախադպրոցական տարիքում կհասցվի շուրջ 90%-ի□</p>	<p>2013-2016 թթ.</p>	<p>ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն</p>		<p>ՀՀ պետական օրենքով չարտահայտված</p>
<p>Նախադպրոցական</p>	<p>Կապահովվի</p>	<p>2013 թ.</p>	<p>ՀՀ կրթության և</p>		<p>օրենքով չարտահայտված</p>

կրթության չափորոշիչների հիման վրա ուսումնամեթոդական ձեռնարկների մշակում և հրատարակում	նախադպրոցական կրթության մատչելիությունը ☐		գիտության նախարարություն		աղբյուր
Հանրակրթությունից դուրս մնացած երեխաների հայտնաբերման, հաշվառման և կրթության մեջ ներառման մեխանիզմների մշակում	հանրակրթությունից դուրս մնացած երեխաներին կրթության մեջ ներառում	2013-2014 թթ.	ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն	ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարություն	ՀՀ պետակ օրենքով չար աղբյուր
Հոսքային ուսուցման կազմակերպում՝ սովորողների նախասիրություններին և հակումներին համապատասխան	երեխաների ներգրավվածություն հանրակրթությունում 99%-ով	2013-2016 թթ.	ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն		Ֆինանսա պահան
Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիքների գնահատման չափորոշիչների մշակում՝ Համաշխարհային առողջապահական կազմակերպության ֆունկցիաների միջազգային դասակարգման հիման վրա	կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիքների գնահատման չափորոշիչներ	2016 թ.	ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն		օրենքով չար աղբյուր
«Ներառական կրթություն» ծրագրի իրականացում 150 դպրոցներում	Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների համար կապահովվեն կրթության մատչելիություն և հավասար պայմաններ, մտավոր և ֆիզիկական զարգացման խնդիրներով երեխաների համար 150 հանրակրթական դպրոցներում կիրականացվի ներառական կրթություն ☐	2013-2016 թթ.	ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն		ՀՀ պետակ օրենքով չար աղբյուր
Հատուկ հանրակրթության ճյուղերին համապատասխան մեկական հատուկ դպրոցի ստեղծում, որը կգործի նաև որպես	Հատուկ հանրակրթության բարեփոխում	2014-2016 թթ.	ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն		օրենքով չար աղբյուր

համապատասխան ճյուղի ռեսուրսային և գիտագործնական կենտրոն					
Երեխայի կրթական կարիքների գնահատման եռաստիճան համակարգի ներդրում	հատուկ հանրակրթության բարեփոխում	2016 թ.	ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն		ՀՀ պետական
Դատապարտված երեխաների կրթության և նախնական մասնագիտական կրթության որակի բարձրացում	Ապահովված է դատապարտված երեխայի կրթության իրավունքը ☐	2013-2014 թթ.	ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն ՀՀ արդարադատության նախարարություն		ՀՀ պետական
Դպրոցական օլիմպիադայի կազմակերպում (15 առարկաներից հանրապետական օլիմպիադաների կազմակերպում և 6 առարկայից միջազգային օլիմպիադայի մասնակցություն)	Հանրակրթական դպրոցների աշակերտների համար կկազմակերպվեն հանրապետական օլիմպիադաներ 15 առարկաներից, իսկ լավագույնները կմասնակցեն 6 առարկաներից միջազգային օլիմպիադաների ☐	2013-2016 թթ.	ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն		ՀՀ պետական
Դպրոցականների սպարտակիադաների կազմակերպում	Հանրակրթական դպրոցների շուրջ 7800 աշակերտների համար կանցկացվեն ամենամյա հանրապետական սպորտային խաղեր 7 մարզաձևերով: Մարզական խաղերի միջմարզային և հանրապետական փուլերին կմասնակցեն շուրջ 4500 աշակերտներ:	2013-2016 թթ.	ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն		ՀՀ պետական
Դպրոցականների գեղարվեստական ստեղծագործության փառատոնի կազմակերպում	Հանրապետության բոլոր մարզերում կկազմակերպվեն դպրոցականների գեղագիտական ստեղծագործության մրցույթ-փառատոններ, նկարչական հանրապետական ու միջազգային մրցույթներ ☐	2013-2016 թթ.	ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն		օրենքով չարարված
Հանրակրթական դպրոցների 8-11-րդ դասարաններում «Առողջ ապրելակերպ»	Հանրապետության դպրոցականների համար կանցկացվեն առողջ ապրելակերպի	2013-2016 թթ.	ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն		ՀՀ պետական օրենքով չարարված

դասընթացի իրականացում	դասընթացներ, սովորողները ձեռք կբերեն կյանքի հմտություններ				
Դպրոցականների ամառային հանգստի կազմակերպում	Ամառային ճամբարներում ու հանգստյան տներում կկազմակերպվի երեխաների ամառային հանգիստը	2013-2016 թթ.	ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն		ՀՀ պետակ
Սովորողների մասնագիտական կողմնորոշման նպատակով համապատասխան մանկավարժների վերապատրաստում	Վերապատրաստումները կնպաստեն մանկավարժներին՝ սովորողների մասնագիտական կողմնորոշմանն աջակցության արդյունավետությունը բարձրացնելու հարցում	2013-2016 թթ.	ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն		ՀՀ պետակ

Մշակույթ և սպորտ

«Երաժշտական և արվեստի դպրոցներում ազգային, լարային, փողային նվագարանների գծով ուսուցում» ծրագրի իրականացում	ՀՀ 144 երաժշտական և արվեստի դպրոցների ազգային, փողային և լարային նվագարանների բաժինների 2443 սովորող կստանա ուսման վարձավճարների փոխհատուցում	յուրաքանչյուր տարի	ՀՀ մշակույթի նախարարություն		ՀՀ պետակ
Մանկապատանեկան թատրոնների «Նռան հատիկ» հանրապետական փառատոն, «Թումանյանական հեքիաթի օր» տիկնիկային միջազգային փառատոն, «Հեքիաթին հյուր» մարզային միջոցառում գյուղական մանկահասակ բնակչության համար	Մանկապատանեկան թատրոնների «Նռան հատիկ» հանրապետական և «Թումանյանական հեքիաթի օր» տիկնիկային միջազգային փառատոների անցկացումը կնպաստի մանկապատանեկան թատրոնի զարգացմանը, շնորհալի երեխաների հայտնաբերմանը և ստեղծագործական գործունեության խթանմանը, «Հեքիաթին հյուր» մարզային միջոցառումը հնարավորություն կտա գյուղաբնակ երեխաներին հաղորդակցվելու ազգային արժեքներին, ընդլայնելու աշխարհայացքը:	յուրաքանչյուր տարի	ՀՀ մշակույթի նախարարություն		ՀՀ պետակ
Մշակութային կրթության աջակցության հիմնադրամի գործունեության	գեղարվեստական կրթություն իրականացնող ուսումնական հաստատությունների	յուրաքանչյուր տարի	ՀՀ մշակույթի նախարարություն		ՀՀ պետակ

<p>իրականացում</p>	<p>մանկավարժների և սովորողների մասնագիտական ունակությունների զարգացման նպատակով ուսումնամեթոդական և գործնական աջակցության ցուցաբերում</p>				
<p>«Արտուտիկ» ամառային ստեղծագործական ճամբար» ծրագրի իրականացում</p>	<p>Շնորհալի երեխաների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման և ամառային հանգստի բազմաբովանդակ կազմակերպման նպատակով կկազմակերպվի «Արտուտիկ» մանկապատանեկան ստեղծագործական ամառային ճամբարը, ուր կհանգստանան և վարպետության կատարելագործման դասեր կստանան ՀՀ 10 մարզերի, Երևանի, Արցախի և Ջավախքի շնորհալի երեխաները:</p>	<p>2013 թ. ծրագիրը կիրականացվի երկու տարին մեկ անգամ</p>	<p>ՀՀ մշակույթի նախարարություն</p>		<p>ՀՀ պետակ</p>
<p>Շնորհալի և տաղանդավոր երեխաների տեղեկատվական բանկի համալրում</p>	<p>Շնորհալի և տաղանդաշատ երեխաների և պատանիների ստեղծագործական կարողությունների զարգացմանն ու խթանմանն ուղղված ծրագրերի առավել նպատակային իրականացում: Հանրապետական և միջազգային փառատոների մասնակցության միջոցով ստեղծագործական կարողությունների զարգացում:</p>	<p>յուրաքանչյուր տարի</p>	<p>ՀՀ մշակույթի նախարարություն</p>		<p>Ֆինանսապահան</p>
<p>«Մենք ենք, մեր մարզը» մանկապատանեկան մարզային մշակույթի օրեր մայրաքաղաքում ծրագրի իրականացում</p>	<p>Շնորհալի երեխաների և պատանիների ստեղծագործական կարողությունների զարգացում և խթանում</p>	<p>յուրաքանչյուր տարի</p>	<p>ՀՀ մշակույթի նախարարություն</p>		<p>ՀՀ պետակ</p>
<p>Պատանի ստեղծագործողների</p>	<p>Պատանի ստեղծագործողների</p>	<p>յուրաքանչյուր տարի</p>	<p>ՀՀ մշակույթի նախարարություն</p>		<p>ՀՀ պետակ</p>

համար մրցույթների, փառատոների, ցուցահանդեսների կազմակերպում	համար մրցույթների, փառատոների, ցուցահանդեսների կազմակերպմամբ կբացահայտվեն շնորհալի երեխաներ, որոնց հետագա ուսուցման գործընթացում և ստեղծագործական գործունեությանը կցուցաբերվի աջակցություն:				
«Երգող Հայաստան» մանկապատանեկան երգչախմբերի հանրապետական մրցույթի կազմակերպում	պատանի ստեղծագործողների կարողությունների զարգացում	2013 թ. ծրագիրը կիրականացվի երկու տարին մեկ անգամ	ՀՀ մշակույթի նախարարություն		ՀՀ պետական
Գեղարվեստական գրականության, մանկական գրադարանների նպատակային ծրագրեր, մանկական գեղարվեստական գրքերի հրատարակում, գրադարանային ֆոնդի համալրում	Մանկական գրականության հրատարակումը կնպաստի մանուկների աշխարհայացքի ձևավորմանը, հայրենասիրական դաստիարակությանը, ազգային և համամարդկային արժեքների սերմանմանը, գրադարանների մանկական գրականության համալրմանը:	յուրաքանչյուր տարի	ՀՀ մշակույթի նախարարություն		ՀՀ պետական
Պետական աջակցություն հատուկ կարիքներով, սոցիալապես անապահով երեխաներին մշակութային մասնագիտական ուսուցման և գեղագիտական դաստիարակության ոլորտում՝ Երևանի 3, Վանաձորի մասնաճյուղի 2 գիշերօթիկ հատուկ դպրոցներում, Գյումրու մասնաճյուղերում, Գավառում, Սպիտակում արվեստների և արհեստների ուսուցում	ՀՀ մշակույթի նախարարության «Երեխաների հատուկ ստեղծագործական կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի գործունեության արդյունքում Երևանի 3 և Վանաձորի մասնաճյուղի 2 գիշերօթիկ հատուկ դպրոցներում, Գյումրու մասնաճյուղերում, Սպիտակում, Գավառում հաշմանդամ, ծնողազուրկ և սոցիալապես անապահով ավելի քան 614 երեխաներ կստանան արվեստների և արհեստների ուսուցում:	յուրաքանչյուր տարի	ՀՀ մշակույթի նախարարություն		ՀՀ պետական
Հաշմանդամություն ունեցող, ինչպես նաև	հաշմանդամություն ունեցող, ինչպես նաև	2013 թ.	ՀՀ մշակույթի նախարարություն		ՀՀ պետական

<p>սոցիալապես անապահով կամ առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաների ստեղծագործական ներուժի բացահայտման ու ժամանակակից աշխարհում նրանց առավել ամբողջական ինտեգրման խթանման նպատակով Մանկապատանեկան արվեստի առաջին միջազգային ինտեգրատիվ փառատոնի իրականացում</p>	<p>սոցիալապես անապահով կամ առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաների նկատմամբ հասարակության խտրական վերաբերմունքի փոփոխություն՝ որպես ընդհանուր մշակութային գործընթացի լիիրավ մասնակցի</p>				
<p>«Դպրոցականի ֆիլիարմոնիա» ծրագրի իրականացում</p>	<p>ճանաչողական, բացատրական համերգների միջոցով երեխաների գեղագիտական դաստիարակության, աշխարհայացքի ընդլայնման և վաղվա բարձրաճաշակ ու գրագետ ունկնդրի դաստիարակում</p>	<p>յուրաքանչյուր տարի</p>	<p>ՀՀ մշակույթի նախարարություն</p>		<p>ՀՀ պետական</p>
<p>ՀՀ կառավարության 2012 թ. նոյեմբերի 15-ի «Մանուկների և պատանիների գեղարվեստական կրթության և գեղագիտական դաստիարակության 2013-2015 թվականների ծրագրի և միջոցառումների ցանկի մասին» N 29 արձանագրային որոշմամբ հաստատված ծրագրերի և միջոցառումների իրականացում</p>	<p>մանուկների և պատանիների գեղարվեստական կրթության և գեղագիտական դաստիարակության բնագավառում անհատի բազմակողմանի և մտավոր ներուժի ձևավորման զարգացմանը նպաստող նպատակային պետական միասնական քաղաքականության իրականացում:</p>	<p>Նախատեսվում է իրականացնել 2013-2015 թթ. □</p>	<p>ՀՀ մշակույթի նախարարություն</p>		<p>ՀՀ պետական</p>
<p>«Երեխաների և պատանիների համար գիտաճանաչողական ուղևորությունների կազմակերպում» ծրագրի իրականացում</p>	<p>երեխաների և պատանիների գեղագիտական դաստիարակություն և բազմակողմանի զարգացում, արվեստի ճյուղերի հետ շփում</p>	<p>2013 թ.</p>	<p>ՀՀ մշակույթի նախարարություն</p>		<p>ՀՀ պետական</p>
<p>«Գրականությունը</p>	<p>երեխաների և</p>	<p>2013 թ.</p>	<p>ՀՀ մշակույթի</p>		<p>ՀՀ պետական</p>

երեխաներին. գրական բաց դասեր մարզային գրադարաններում» ծրագրի իրականացում	պատանիների գեղագիտական դաստիարակություն և բազմակողմանի զարգացում, արվեստի ճյուղերի հետ շփում		նախարարություն		
«ԿԻՆՈՄԱՆ» «Կրթամշակութային կենտրոն» հիմնադրամի ստեղծում	մանկապատանեկան կինոյի գործունեության զարգացման խթանման միջոցով երեխաների ստեղծագործական ներուժի բացահայտում, ռեժիսորական և օպերատորական հմտությունների ուսուցանում	Նախատեսվում է իրականացնել 2015-2016 թթ. □	ՀՀ մշակույթի նախարարություն		ՀՀ պետական ծրագրի նախատեսված ներկայ 2014-2015 ՄԾԾ ծրագրի
Մանկական մուլտֆիլմերի նկարահանում	մանկական կինոյի զարգացում		ՀՀ մշակույթի նախարարություն		ՀՀ պետական
Մանկապատանեկան կինոյի և անիմացիայի փառատոնի կազմակերպում	մանկական կինոյի զարգացում		ՀՀ մշակույթի նախարարություն		ՀՀ պետական
Ֆիզկուլտուրային-առողջարարական, զանգվածային և մարզական միջոցառումների անցկացում՝ ներառյալ հաշմանդամություն ունեցող երեխաների	ըստ բնակության վայրի՝ ֆիզկուլտուրային առողջարարական և զանգվածային մարզական աշխատանքների բարելավումը, երեխաների ակտիվ հանգստի կազմակերպումը, ֆիզիկական պատրաստվածության մակարդակի բարձրացումը և առողջության ամրապնդումը, առողջ ապրելակերպի արմատավորումը, ֆիզիկական վարժություններով մշտապես զբաղվելու համար հնարավորությունների ընձեռումը, սոցիալական, սեռային հավասարության գործընթացի խթանումը, մարմնակրթական և այլ ընդհանուր հետազոտ գործունեության զարգացում և իրագործում	2013-2016 թթ.	ՀՀ սպորտի և երիտասարդության հարցերի նախարարություն		Լրացված ֆինանսական միջոցն պահանջ

Անչափահասների իրավական պաշտպանությունը

1. ՀՀ կառավարությանն առընթեր ՀՀ ոստիկանություն

<p>12-18 տարեկան հակասոցիալական վարք դրսևորած անչափահասների (իզական սեռի) համար վերականգնողական կառույցի ստեղծում</p>	<p>հակասոցիալական վարքի շեղում դրսևորած անչափահաս աղջիկների և տղաների վերադաստիարակում և վերաինտեգրում</p>	<p>2013-2015 թթ.</p>	<p>ՀՀ կառավարությանն առընթեր ՀՀ ոստիկանություն</p>	<p>ՀՀ արդարադատության նախարարություն ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն</p>	<p>օրենքով չարադրյալ</p>
<p>Առկա համայնքային վերականգնողական կենտրոնների զարգացում և ցանցի ընդլայնում</p>	<p>առանց ազատությունից զրկելու՝ իրավախախտ անչափահասների վերականգնողական աշխատանքների իրականացում, վերադաստիարակում</p>	<p>2013-2014 թթ.</p>	<p>ՀՀ կառավարությանն առընթեր ՀՀ ոստիկանություն</p>	<p>ՀՀ արդարադատության նախարարություն ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն</p>	<p>օրենքով չարադրյալ</p>
<p>Համայնքներում իրավախախտումների կանխարգելմանն ուղղված միջոցառումների իրականացում</p>	<p>անչափահասների հանցագործությունների թվի նվազում</p>	<p>2013-2016 թթ.</p>	<p>ՀՀ կառավարությանն առընթեր ՀՀ ոստիկանություն</p>	<p>ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն</p>	<p>օրենքով չարադրյալ</p>
<p>Ավագ դպրոցներում դպրոցական տեսուչ ծրագրի իրականացում</p>	<p>աշակերտների իրավական գիտելիքների զարգացում, իրավախախտումների կանխարգելում</p>	<p>2013-2014 թթ.</p>	<p>ՀՀ կառավարությանն առընթեր ՀՀ ոստիկանություն</p>	<p>ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն</p>	<p>օրենքով չարադրյալ</p>

Արդարադատություն

<p>Անչափահասների (իրավախախտ, վկա, տուժող) գործեր քննող դատավորների, անչափահասների գործերով զբաղվող դատախազների, քննիչների, անչափահասների գործերով ոստիկանների, «Աբովյան» քրեակատարողական հիմնարկի անձնակազմի և փաստաբանների վերապատրաստումներ (մասնագիտացում)</p>	<p>անչափահասների գործերով արդարադատության բնագավառում կլինեն մասնագիտացված տարբեր դերակատարներ (դատավորներ, դատախազներ, քննիչներ, անչափահասների գործերով ոստիկաններ, փաստաբաններ և այլն)</p>	<p>2013-2015 թթ.</p>	<p>ՀՀ արդարադատության նախարարություն</p>	<p>ՀՀ կառավարությանն առընթեր ՀՀ ոստիկանություն ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն Դատական դեպարտամենտ (համաձայնությամբ) Դատական դպրոց Դատախազության դպրոց Փաստաբանների պալատ (համաձայնությամբ)</p>	<p>օրենքով չարադրյալ</p>
---	--	----------------------	--	---	--------------------------

<p>Տվյալների միասնական շտեմարանի ստեղծում՝ անչափահասների կողմից կատարվող հանցագործությունների և այլ իրավախախտումների վերաբերյալ (հաշվի առնելով ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամի և Թմրանյութերի և հանցավորության հարցերով ՄԱԿ-ի կոմիտեի (UNODC) կողմից մշակված ցուցիչները)</p>	<p>շահագրգիռ տարբեր գերատեսչությունների գործունեության և ջանքերի առավել արդյունավետ և հետևողական համակարգում</p>	<p>2013-2014 թթ.</p>	<p>ՀՀ արդարադատության նախարարություն</p>	<p>ՀՀ կառավարությանն առընթեր ՀՀ ոստիկանություն</p> <p>Դատական դեպարտամենտ (համաձայնությամբ)</p> <p>ՀՀ գլխավոր դատախազություն (համաձայնությամբ)</p> <p>ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն</p>	<p>օրենքով չարդյունավետ</p>
<p>Գիտական վերլուծություն՝ անչափահասների կողմից կատարվող հանցագործությունների և անչափահասների շրջանում կրկնահանցավորության վերաբերյալ</p>	<p>հանցավորության դեմ տարվող պայքարի քաղաքականություն՝ հիմնավորված գիտական վերլուծություններով և պարբերաբար թարմացվող տեղեկատվությամբ</p>	<p>2013-2014 թթ.</p>	<p>ՀՀ արդարադատության նախարարություն</p>	<p>ՀՀ կառավարությանն առընթեր ՀՀ ոստիկանություն</p>	<p>օրենքով չարդյունավետ</p>
<p>Պարբերական մշակութային, մարզական և կրթական միջոցառումներ՝ «Աբովյան» քրեակատարողական հիմնարկում պահվող կալանավորված և ազատազրկման դատապարտված անչափահասների համար</p>	<p>ազատությունից զրկված անչափահասների առավել արդյունավետ վերաինտեգրումը՝ ազատազրկման ընթացքում կյանքի անհրաժեշտ հմտություններ փոխանցելու միջոցով կրկնահանցավորության հավանականության նվազում</p>	<p>2013-2016 թթ.</p>	<p>ՀՀ արդարադատության նախարարություն</p>	<p>ՀՀ մշակույթի նախարարություն</p> <p>ՀՀ սպորտի և երիտասարդության հարցերի նախարարություն</p> <p>ՀՀ կրթության և գիտության նախարարություն</p>	<p>ՀՀ պետական</p>
<p>Հանցավոր վարքագծի հետևանքների վերաբերյալ իրազեկության բարձրացման պարբերական միջոցառումներ (հակաքարոզչություն հեռուստատեսությամբ և այլ ՁԼՄ-ներով), այդ թվում՝ քրեական բովանդակությամբ հեռուստասերիալների բովանդակության հսկողության ողջամիտ</p>	<p>անչափահասների հանցավորության վերաբերյալ հասարակության իրազեկության և հանցավորության դեմ պայքարի գործում հասարակության դերի բարձրացում կրկնահանցավորության հավանականության նվազում</p>	<p>2013-2016 թթ.</p>	<p>Երեխաների իրավունքների պաշտպանության ազգային հանձնաժողով</p>	<p>զանգվածային լրատվամիջոցներ (համաձայնությամբ)</p>	<p>օրենքով չարդյունավետ</p>

միջոցներով					
<p>Օրենսդրության վերանայում՝ անչափահաս ձերբակալվածներին և կալանավորվածներին արգելանքի տակ պահելու առավելագույն ժամկետները կրճատելու, նրանց նկատմամբ գործերի լուծման արդարադատական միջոցների (diversion) և այլընտրանքային պատիժների կիրառման արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով</p>	<p>իրավախախտում կատարած, հանցագործությունից տուժած կամ հանցագործության վկա անչափահասների համար կմշակվի առավել նպաստավոր օրենսդրություն</p>	<p>2013-2015 թթ.</p>	<p>ՀՀ արդարադատության նախարարություն</p>	<p>ՀՀ կառավարությանն առընթեր ՀՀ ոստիկանություն</p> <p>Գլխավոր դատախազություն (համաձայնությամբ)</p>	<p>Ֆինանսական</p>
<p>Աջակցություն իրավախախտ անչափահասների հատուկ ստեղծագործական կենտրոնին՝ ուսուցանվող արհեստների և արվեստների ցանկն ընդլայնելու և ուսուցումն ազատությունից չզրկված իրավախախտ անչափահասների համար ևս կազմակերպելու հարցում</p>	<p>ազատությունից զրկված անչափահասների առավել արդյունավետ վերաինտեգրում</p>	<p>2013-2016 թթ.</p>	<p>ՀՀ արդարադատության նախարարություն</p>	<p>ՀՀ մշակույթի նախարարություն</p> <p>ՀՀ կառավարությանն առընթեր ՀՀ ոստիկանություն</p>	<p>օրենքով չարտահայտված</p>

**Հայաստանի Հանրապետության
կառավարության աշխատակազմի
ղեկավար**

Գ.